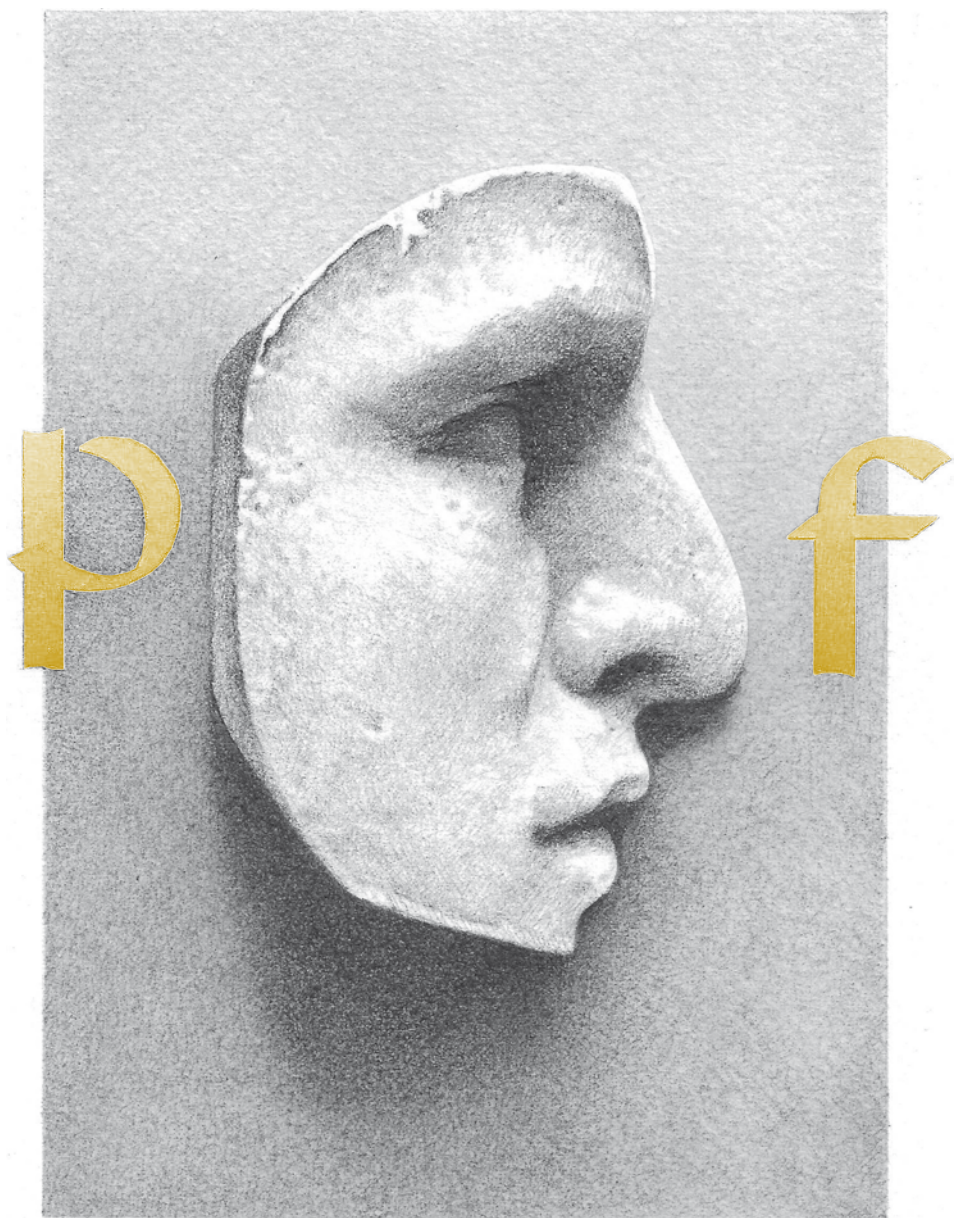

PART PRIMERA.
ESTUDIS

L'ÚS DEL VALENCIÀ: MIRADA AL PRESENT I AL FUTUR. REFLEXIONS PER A UN VALENCIANISME TRANSVERSAL I MAJORITARI

Abelard Saragossà
Universitat de València

*Dedique estes reflexions
a les bases socials del valencianisme,
que són el cor del moviment.
A més, també són la llavor i el rent
d'un poble que –com tot poble–
ha d'estar sempre fent-se i refent-se.*

RESUM

El treball sintetitza dades sobre l'ús real del valencià en l'actualitat i quin ús voldrien els parlants (§1). Després d'haver constatat la diferència entre l'actitud favorable dels valencians a l'ús públic del valencià i l'ús molt escàs dels dirigents socials, l'article busca quines són les causes de la divergència (§2). Proposa que estarien en les variacions que es varen produir en la ideologia del valencianisme entre els anys trenta i els sixty del segle xx, i les conseqüències que els canvis ideològics varen tindre en la política valenciana durant els primers anys de la recuperació de la democràcia (final dels setanta i els huitanta). La interpretació del present permet deduir quines són les condicions i les actituds socials, polítiques i lingüístiques que s'haurien de donar per a que l'ús del valencià pare de retrocedir i es recupere (§3). Els factors necessaris van lligats a actituds democràtiques i a la consideració del valencià com a un component destacat de la identitat valenciana. Dins de les condicions considerades, figura la relació entre València i Espanya, i entre València i Catalunya.

Paraules clau: *ús del valencià, identitat, valencianisme, política lingüística, València, democràcia, fonamentalisme, normativa lingüística*

ABSTRACT

This paper summarizes data related to the real use of Valencian language at present as well as the use speakers would want to make of it (§1). After having noted the difference between the positive attitude of Valencians to the public use of Valencian and the very limited use by social leaders, this paper looks for the reasons of such divergence (§2). It is proposed that they would lie on the changes of the valencianism ideology that took place during the period from the thirties to the seventies in the 20th century and on the effects that the ideological changes had on Valencian politics at the beginning of the recovery of democracy (late seventies and eighties). The interpretation of the present time shows which linguistic, politic and social attitudes and conditions are needed to stop the decline of the usage of Valencian and begin its recovery (§3). The group of variables is connected to democratic attitudes and to the recognition of Valencian as an outstanding component of the Valencian identity. The relation between Valencia and Spain and Valencia and Catalonia are some of the variables that have been considered.

Keywords: *use of Valencian - identity - valencianism - linguistic policy - Valencian country - democracy - fundamentalism - linguistic rules*

1. PRESENT:

DESAJUST ENTRE LA BASE SOCIAL I ELS DIRIGENTS

1.1. INTRODUCCIÓ

L'objectiu d'este article és exposar característiques significatives de la situació social actual del valencià, preguntar-nos per la causa bàsica de les deficiències constatades i mirar amb quins mitjans (materialitzables a termini mitjà) seria factible anar contrarestant i superant els factors que dificulten o fan retrocedir l'ús públic del valencià. La primera secció (§1) descriu dades numèriques per a fer-se una idea genèrica sobre l'estadi sociolingüístic actual; també apareix la causa immediata d'un present inquietant (§1.3). Les dades quantitatives no permeten desplegar una explicació massa profunda de la realitat. Certament, eixes constatacions són necessàries si volem aspirar a l'objectivitat. Però la des-

cripció del present hauria de comportar sempre que ens preguntem per quines raons la realitat és com és. La segona secció del treball (§2) busca quines deuen ser les causes més efectives o profundes que expliquen els factors negatius que haurem trobat en l'ús del valencià.

En haver interpretat el present, la fase següent serà mirar cap al futur. Si la proposta feta per a explicar una realitat social té coherència interna, ajudarà a reflexionar sobre quines millores caldria assolir en un futur pròxim. Per tant, acabarem el recorregut deduint quins objectius ens hauríem de marcar per a aconseguir que, a termini mitjà, l'ús del valencià pare de retrocedir i emprenga el camí de la recuperació (§3). En síntesi:

1. Parts de l'article

- a. Característiques significatives de la situació social actual del valencià (§1).
- b. Causes fonamentals dels factors negatius (§2).
- c. Quins objectius ens hauríem de marcar per a aconseguir que l'ús del valencià passe del retrocés a la recuperació (§3)

A més de la llengua i la societat, l'article també focalitza el valencianisme, ja que entenc que les dos cares d'un idioma supeditat són la societat que el fa possible i el moviment social que deu tindre entre els objectius bàsics la recuperació de l'ús públic d'eixe idioma.

Voldria agrair a l'associació cívica *Plataforma per la Llengua* la confiança d'haver-me encomanat una conferència sobre la situació del valencià, destinada als treballadors de Barcelona (27/01/2012). Els lectors comprendran millor el meu agraïment si tenen en compte que, encara que sóc un valencià compromés amb la llengua pròpia del poble valencià, ni per professió ni per investigacions sóc sociolingüiste. La veritat és que, sense la petició de la *Plataforma per la llengua*, jo no hauria elaborat este treball.

Per les observacions que he rebut (i sovint suport), també he de donar les gràcies a moltes persones: Anselm Bodoque, Josep Vicent Boira, Àngel V. Calpe, Juli Cànoves, Emili Casanova, Raquel Casesnoves, Daniel Climent, Agustí Colomer, Francesc Felipe, Jesús Leonardo Giménez, Alexandre Llopis de Pau, Antoni López Quiles, Jordi Manent, Juli Martínez, Josep Medina, Alexandre Ordaz, Albert Pla Nualart, Eugeni S. Reig, Manolo Sàez, Joan Josep Sanchis, José Manuel Sanchis, Joan Senent i Vicenta Tasa.

1.2. DADES QUANTITATIVES

En l'any 2005, aproximadament les tres quartes parts dels valencians deien que entenien el valencià (columna segona del quadre u). Els qui asseguraven que el sabien parlar estaven al voltant del 50% (columna tercera). El mateix percentatge deia que sabia llegir en valencià (columna quarta), mentre que només el 29% afirmava que sabia escriure en valencià (columna cinquena). Ací tenim les dades referides al període comprés entre 1985 i el 2005:

Quadre u. Coneixement del valencià (dades tretes de Tortosa 2011)

anys	entén	sap parlar	sap llegir	sap escriure
1985	75%	59%	28%	8%
1992	84%	60%	43%	15%
1995	87%	62%	46%	20%
2004	75%	53%	47%	25%
2005	73%	52%	50%	29%

Com era previsible, la recuperació de la Generalitat Valenciana, la restitució del valencià al sistema escolar i la creació de la televisió Canal 9 tingueren efectes positius en el coneixement del valencià, que s'incrementà a par-

tir de 1985. En el retrocés que es va produir després de 1995 en la capacitat d'entendre i de parlar, deu haver contribuït la immigració tan forta que hi ha hagut. Com ara, Casesnoves (2011: 86) exposa que, en l'any 2000, la immigració estrangera de les ciutats de València i de Xàtiva era el 3,3% i el 2% respectivament, mentres que el 2008 havia pujat al 16,1% i el 11,6%. Bodoque (e.p.: §2.2) calcula que, entre el 1982 i el 2011, la població valenciana ha augmentat cap a un 40%.

És prou habitual pensar que, en el retrocés del coneixement del valencià, també hauria intervingut la política lingüística del PP. Això no obstant, Bodoque (2009, 2011) arriba a la conclusió que, en les línies bàsiques, la política lingüística del PSOE i la del PP diferixen poc (2a). Hi han separacions, però afecten actuacions secundàries (2b):

2. Política lingüística del PSOE i del PP: poc diferent (a); només afecta factors secundaris (b)
 - a. «Amb la victòria electoral del PP en les eleccions autonòmiques de 1995, s'obre una nova etapa de la política lingüística sense alterar-ne el model.» (Bodoque 2011: 153; dins de §3.3: «La institucionalització del model. Els governs populars –1995-2010–»).
 - b. «En l'àmbit del govern i l'administració, [...] la divergència en l'actuació dels dos governs és escassa i es limita, possiblement, a un menor nombre de càrrecs públics del PP voluntàriament proclius a l'ús oral i, sobretot, escrit del valencià en l'activitat oficial habitual.» (Bodoque 2011: 156).

En una llengua marginada socialment com és el valencià, les dades més importants no són sobre la capacitat de recórrer a una llengua, sinó sobre l'ús real. En el 2005, parlava en valencià en casa el 35,1% dels valencians, mentres que el 52,5 recorria al castellà (columna segona del quadre dos). Això significa

que l'escola i l'ús públic del valencià aconseguixen que el 15% dels valencians aprenguen a parlar el valencià, percentatge no massa alt. De fet, convindria saber quin percentatge dels alumnes valencians acaben els estudis mitjans sense saber parlar en valencià, cosa que vulnera les exigències de la legalitat valenciana:

Quadre dos. Ús del valencià (dades tretes de Tortosa 2011)

any 2005	en casa	amb els amics	en el carrer	grans superfícies
en castellà	52,5	50,4	60,5	63,5
en valencià	35,1	30,5	16,5	18,2

Un percentatge alt dels qui parlen en valencià en casa també recorren al valencià quan es comuniquen amb els amics (del 35% baixem al 30%, columna tercera del quadre dos). Si la majoria dels valencians que han après el valencià en casa l'usen amb els seus amics, haurem de pensar que el valencià seguix sent una llengua identificadora.

En canvi, l'ús del valencià cau en picat en la comunicació pública: dels qui en privat parlen habitualment en valencià, només la mitat mantenen la llengua en la comunicació pública (cap al 17%, columnes quarta i cinquena del quadre dos). Les dades anteriors comporten que, per cada valencià que parla en valencià en el carrer (16,5%), n'hi han quatre que parlen en castellà (60,5%). Una tal diferència fa costat a l'afirmació que el valencià és una llengua dominada i minoritzada.

Per a acabar de fer-se una idea sobre l'actualitat, hem de tindre en compte que, entre els anys 1995 i 2005, hi ha hagut un retrocés notable en l'ús del valencià, tant en l'ús familiar (14 punts) com amb els amics (9 punts), i tant en el carrer (10 punts) com en les botigues (15 punts) i en els centres comercials (8 punts):

Quadre tres. Ús del valencià: retrocés entre els anys 1995 i 2005
(dades tretes de Casesnoves 2011: 89)

	en casa	amb els amics	en el carrer	en les botigues	en les grans superfícies
1995	49,1	39,8	26,6	42,1	26,5
2005	35,1	30,5	16,5	27,1	18,2

1.3. ACTITUDS POLÍTIQUES

L'explicació del retrocés de l'ús del valencià deu estar en els dos factors que indica Bodoque (2009, 2011), vinculats entre ells: «la fractura radical» sobre «la identitat» del valencià i «la promoció poc decidida del valencià», de tal manera que «la substitució del valencià pel castellà no s'ha superat» (3a). La política aplicada i els resultats obtinguts estarien lluny de l'objectiu «d'una política lingüística democràtica»: tindre «seguretat lingüística [parlant] en valencià» i poder usar el valencià en «totes les funcions individuals i socials» dins de la societat valenciana (3b):

3. Fre en la política lingüística valenciana (*a*), que no ha parat la substitució (*a*) i està lluny «d'una política lingüística democràtica»: tindre «seguretat lingüística» i poder satisfer «les funcions individuals i socials» en valencià (*b*)
 - a. «El context sociopolític de la política lingüística valenciana, amb unes fractures radicals entre les forces polítiques sobre la identitat de la llengua i les polítiques públiques que cal impulsar, ha contribuït a conformar un model de política lingüística de promoció poc decidida del valencià. / Les polítiques lingüístiques valencianes, a més, no semblen haver contribuït a superar ni la substitució lingüística del

valencià pel castellà ni l'estèril debat sobre la identitat valenciana.»
(Bodoque 2011: 143)

- b. «Acabem dient, per tant, que les polítiques lingüístiques dels governs valencians han estat insuficients per aconseguir els seus objectius formals de recuperació de l'ús del valencià en el major nombre possible de funcions socials i de superar els dos conflictes lingüístics valencians. Un balanç que encara resulta més insuficient si considerem que una política lingüística democràtica (Kymlicka, 2001) hauria de fer possible que una persona tingués seguretat lingüística en valencià per dur a terme totes les funcions individuals i socials de la seua vida dins del domini lingüístic propi, si més no, de manera similar als castellanoparlants. (Bodoque 2011: 168-169)

En un estudi de Bodoque (2009) publicat en este mateix número de *Aula de Lletres Valencianes*, Vicenta Tasa concreta els factors anteriors. En primer lloc, la divergència entre els partits polítics més votats es produïx en «totes les dimensions de la política». Eixa divergència tan fonda problematitza la política lingüística a favor del valencià i facilita que els temes lingüístics valencians estiguen supeditats als interessos particulars dels partits polítics (4a). La primera conseqüència d'una situació tan negativa ha sigut que la política lingüística valenciana ha sigut la més baixa de tot l'estat (4b.i). De fet, les mesures a favor del valencià han sigut tan pobres (4b), que ni tan sols han superat la «politització» de la llengua pròpia dels valencians (4b.ii). La defensa poc activa ha anat unida a l'absència «d'objectius socials ni governamentals» (4c). Davant d'un tal panorama, resultarà que les proclames a favor del valencià seran bàsicament retòriques (4d):

4. Anàlisi de la política lingüística valenciana que fa Vicenta Tasa a partir de Bodoque (2009): dos interpretacions del tot diferents de la natura-

lesa del valencià (*a*). Primer efecte: defensa poc activa del valencià i no superació del problema de fons (*b*). Segon efecte: absència d'objectius socials positius (*c*). Maneres d'actuar: defensa «retòrica» del valencià (*d*) i «hipocresia sociopolítica» (*e*)

- a. En cap dimensió política hi ha consens sobre el valencià. Una divergència tan gran dificulta la política lingüística (i facilita la supeditació del valencià als interessos particulars dels partits polítics, *b.ii*):
 - i. «En el cas valencià, les escissions polítiques sobre la llengua afecten totes les dimensions de la política: el consens bàsic sobre la pròpia identitat col·lectiva, el funcionament institucional, els conflictes entre partits; provocant una incorporació incòmoda de les polítiques lingüístiques a l'agenda política valenciana». (Tasa 2013: §3.2)
- b. El conflicte identitari ha fet que la defensa activa del valencià siga la més feble de tot l'estat (*i*). De fet, ni ha superat la «politització» (*ii*):
 - i. «El darrer capítol [de Bodoque 2009] són les conclusions. La primera és que la política lingüística aplicada pels governs valencians ha estat molt influïda pel context polític i, especialment, pel conflicte identitari. Això contribuirà, entre altres factors, a què la política lingüística valenciana haja sigut la menys avançada de les que han dut a terme les comunitats autònomes amb dues llengües cooficials i a què bona part dels esforços dels actors s'hagen limitat a les qüestions nominalistes paralitzants i a què s'haja avançat tan poc en iniciatives normalitzadores». (Tasa 2013: §2.10)
 - ii. «La tercera conclusió, la més rellevant socialment al nostre entendre, és que les polítiques lingüístiques no han sigut capaces de superar el conflicte sobre la identitat del valencià i *despolititzar* el debat sobre la llengua». (Tasa 2013: §2.10)

- c. Defensa del valencià: no hi han hagut ni objectius socials ni governamentals; tot ha descansat en el voluntarisme individual:
- i. «L'autoaplicació de les polítiques dins del govern mostra els principis ordenadors en què es fonamenta socialment la política lingüística valenciana: voluntarietat i voluntarisme personal, amb un sistema d'incentius governamentals poc sistemàtic. De fet, el Govern valencià mai no ha regulat l'ús de les llengües pels membres del govern i alts càrrecs polítics». (Tasa 2013: §2.7)
 - ii. «Segona conclusió: En el període constituent de les polítiques lingüístiques valencianes (1977-1983), resultà triomfador un model que ha consistit en impulsar una promoció genèrica de la llengua amb una intensitat desigual segons els períodes i els àmbits sectorials, amb uns objectius últims mai ben definits ni en termes globals ni sectorials, i on, malgrat que l'acció dels governs ha sigut determinant en les iniciatives implementades, la responsabilitat i l'èxit de les polítiques que tenen a veure amb l'exercici de drets lingüístics o l'ús del valencià en l'activitat laboral, social, econòmica, i en bona mesura en l'ensenyament, l'administració i els espais culturals han descansat totalment en la capacitat d'iniciativa dels ciutadans individualment considerats i en el voluntarisme de funcionaris o de responsables polítics individualment considerats, no dels governs ni dels partits del govern globalment considerats». (Tasa 2013: §2.10)
- d. L'absència d'objectius (c) i la supeditació als interessos dels partits polítics (b.ii) comporta que la política lingüística dels governs valencians ha sigut retòrica:
- i. «Dit això, l'autor [Bodoque 2009] es pregunta fins a quin punt podia aconseguir aquest objectiu una política lingüística com la valenciana. I respon que era impossible perquè la política lin-

güística ha sigut insuficient en tots els objectius retòricament afirmats pels governs. La retòrica no tenia contingut real. Hi ha faltat intensitat, compromís, definició d'objectius i recursos adequats per a aconseguir-los, una legislació exigent, unitats administratives especialitzades que ajudaren a garantir els drets lingüístics dels ciutadans, i un sistema d'aliances estable dels poders públics amb la part de la societat civil compromesa en la recuperació de la llengua, a més d'un suport social més fort i exigent». (Tasa 2013: §2.10)

- e. El contrast entre les paraules i els fets implica que els governs valencians (i «sindicats, associacions cíviques, empresarials o partits») practiquen una «hipocresia sociopolítica» davant del valencià:
 - i. «El fet més paradoxal, com destaca l'autor [Bodoque 2009], és que una de les crítiques polítiques més dures a la política lingüística valenciana és la que fan conjuntament els dos partits que l'han protagonitzada. En la nostra opinió, i això no ho diu l'autor, si els partits implicats van tan lluny en les seues valoracions de la política lingüística que han protagonitzat, és perquè els documents en què els partits fan la crítica a les seues polítiques, és bàsicament una declaració retòrica i circumstancial, com tantes altres signades per sindicats, associacions cíviques, empresarials o partits al voltant del valencià que no passen de ser formes d'hipocresia sociopolítica, i que no condicionen mínimament la dinàmica i les actuacions reals d'aquestes organitzacions». (Tasa 2013: §3.2)

Els mateixos partits polítics que han governat en la Generalitat han firmat documents que expressen quins fruits tan limitats ha aconseguit la seua política lingüística. Vicenta Tasa intenta comprendre una realitat tan paradoxal tornant a les defenses retòriques del valencià (4d.i), actitud que també haurien practi-

cat «sindicats, associacions cíviques, empresarials o partits» (4e.i). A partir de la contrarietat entre les paraules i els fets, Tasa conclou que els governs valencians i no poques organitzacions socials practiquen una «hipocresia sociopolítica» davant del valencià (4e.i).

El panorama poc positiu a què hem arribat contribuïx a explicar la variació que han tingut una bona part dels jóvens de la ciutat de València. En els primers anys d'introduir el valencià a les escoles, els adolescents educats en castellà intentaven sovint contestar-me en valencià quan els feia alguna pregunta. Però, al cap d'uns anys, la gent va vore que la defensa i l'assumpció del valencià era més aparença que realitat, de manera que el retrocés del valencià i l'avanç correlatiu del castellà ha représ el seu camí (§1.2, quadre tres).

Al costat de la variació negativa de l'ús, n'hi ha una altra, més profunda. Analitzant les actituds lingüístiques d'estudiants de la ciutat de València, Casesnoves (2011) arriba a esta deducció: mentres que l'any 1998 el valencià era la llengua més valorada com a component de la identitat valenciana, ara perd força i en guanya el castellà:

5. Jóvens de la ciutat de València entre 1998 i 2008: retrocés del valencià com a factor identitari i expansió del castellà
 - a. «En síntesi, la percepció del castellà és el que més ha canviat en deu anys, atés que el seu prestigi disminúix però la seua posició com a llengua d'identificació augmenta notablement. El valencià no perd prestigi, però tampoc en guanya, cosa que deuria haver passat considerant que es troba en un procés de normalització. Per això mateix ens deuria preocupar el fet que el valencià haja perdut el seu espai com a llengua de referència i d'identitat». (Casesnoves 2011: §5.2)

Realment, si en la pràctica dels qui haurien de representar la societat valenciana resulta que el valencià s'usa poc (en no pocs, gens), i si les referències

al valencià van unides sovint a la superficialitat, a la «retòrica» (4d) i a la «hipocresia» (4e) ¿no és previsible que eixes actituds impulsen a percebre el valencià com a un senyal d'identitat de quarta fila, del tot prescindible? Convindria saber quina correlació hi ha entre la percepció negativa del valencià i no sentir que els valencians (de Vinaròs a Oriola) som un poble. A més, ens hauríem de preguntar si eixes dos absències (la del valencià i la de ser un poble) no lleven el fonament i el sentit a la Generalitat Valenciana i, correlativament, espenten cap al centralisme espanyol.

1.4. DADES QUALITATIVES: CONTRAST ENTRE EL SUPORT I L'ÚS ESCÀS

Al costat de les dades quantitatives i qualitatives negatives que acabem de comentar (quadre tres i citacions de 3-5), n'hi han de positives. Dos terços dels valencians pensem que el valencià s'hauria d'usar més, mentres que només u de cada deu opina que s'hauria de parlar més poc (columna segona del quadre quatre). Els qui creuen que la situació actual és adequada són la quart part dels valencians (26%). Caldria saber com han evolucionat eixes dades; però no pareix arriscat dir que els valencians mirem amb simpatia l'ús del valencià, ja que la majoria no estem satisfets amb la presència que el valencià té actualment en la societat valenciana:

Quadre quatre. Ús del valencià que els parlants voldrien que hi haguera
(dades del 2004, tretes de Tortosa 2011)

en el futur, el valencià s'hauria d'usar (any 2004):	comarques de predomini històric del valencià	comarques de predomini històric del castellà
més	60%	26,5
igual	26%	33,9
més poc	10%	32,5

En les comarques en què ha predominat històricament el castellà (o un parlar en part valencià i en part castellà), les persones adverses al valencià són la tercera part (columna tercera, 32,5%), mentres que una altra tercera part veu adequada la situació actual (33,9%); finalment, la quart part pensa que el valencià s'hauria d'usar més (26,4%). Globalment, les dades de les comarques de l'interior són positives, atés que només la tercera part d'eixos valencians està contra la recuperació del valencià, mentres que un altre terç accepta el procés fet i u de cada quatre vol que hi haja més presència del valencià. Crec que, cap a 1980, pocs valencianistes ens hauríem esperat una resposta favorable a l'ús del valencià.

Hi ha un factor que fa augmentar la importància de les dades descrites sobre la voluntat d'afavorir l'ús del valencià. És el fet que, on més desig hi ha que el valencià es recupere com a llengua d'ús públic, és en la regió valenciana més poblada i més influent, l'àrea metropolitana de València. En (6a), he reproduït la descripció d'un sociolingüiste valencià:

6. L'àrea metropolitana de València és la regió valenciana que va per davant en la voluntat d'augmentar l'ús públic del valencià. Descripció de Montoya (2011: 262)
 - a. «Comencem per l'ús desitjable del valencià que manifesten els ciutadans. En l'*Enquesta sobre la situació social del valencià. 2004 (Llibre blanc de l'ús del valencià-I, 2005)*, a la pregunta «Creu que el valencià hauria d'usar-se més, igual o menys (en general, a nivell social)?», el 58% dels valencians respon que «més»; aquesta resposta és lleugerament més positiva a l'àrea dels usuaris reals, és a dir, a la zona valencianoparlant (61%), però destaca, en tot el País, l'àrea metropolitana de València, amb el 72 %. Els sectors socials que més sobreixen en aquest desig són el grup d'edat més jove (15-24), amb el 62%; els qui tenen estudis universitaris, amb el 64%, i els qui parlen sempre valencià, amb un 76%.»

Tenim, per tant, que l'àrea metropolitana de València està catorze punts per damunt de la mitjana en la voluntat d'usar més el valencià (el 72%). Per una altra banda, els qui més destaquen en eixe desig són els qui més usen el valencià (el 76%), cosa que fa costat a la sospita que adés he expressat: una part elevada de valencianoparlants sent una identificació alta amb el valencià, la qual afavorix la llealtat lingüística i dificulta l'abandó del valencià en la vida personal (ja sabem que, en la vida pública, l'ús del valencià és escàs; columna quarta del quadre dos). Lògicament, caldria matisar les dades sobre l'ús desitjat del valencià (quadre quatre) mirant com varien al llarg del temps i quina relació hi ha entre la variació del desig i els canvis en l'ús real del valencià.

L'actitud que els valencians tenim majoritàriament a favor del valencià també afecta l'escola. Els estudis fets mostren que els alumnes que van a línia en valencià (o amb predomini del valencià) aprenen satisfactòriament el valencià i el castellà, i adquirixen diverses aptituds positives, com ara per a aprendre l'anglès i en general més llengües. Això no obstant, els governs de la Generalitat han publicitat molt poc eixa dada (si no és gens). A més, en els últims anys no han aprovat cap de les peticions que els professors i els pares han fet per a crear noves línies en valencià, de tal manera que és prou més alta la demanda de línies en valencià que no l'oferta de la Generalitat, com cada any posa de manifest Escola Valenciana.

A pesar d'eixos entrebancs a l'expansió de la línia en valencià, l'actitud favorable d'una bona part dels docents, les respostes positives d'un percentatge elevat de pares i la creació d'una organització social potent, Escola Valenciana, tot plegat ha aconseguit que cap a un trenta per cent dels alumnes vagen a línia en valencià. Cal dir que eixe percentatge puja molt en les escoles públiques, ja que són molt poques les escoles privades que tenen línia en valencià. Ací tenim les dades del 2007:

Quadre cinc. Alumnes que van a línia en valencià
(amb inclusió dels centres privats). Any 2007 (dades tretes de Tortosa 2011)

Educació infantil	36%
Educació primària	27%
Educació secundària	22%
Mitjana	27%

Les dades socials que hem vist fins ara (favorables a l'ús públic del valencià) contrasten amb el fet que els dirigents polítics i les persones que tenen influència social en general usen molt poc el valencià en les intervencions públiques. Mirem la descripció de Montoya:

7. Ús molt escàs del valencià com a llengua de comunicació pública, sobretot entre els polítics i entre les persones que tenen pes social (Montoya 2011: 258)
 - a. «Pel que fa a la nostra pregunta sobre l'estatus, conté una afirmació implícita que sembla posar en dubte aquest resultat aparentment positiu: el valencià no goja del prestigi que hauria de correspondre a una llengua que disposa d'una normativa. Salta a la vista que la presència residual i, sovint, nul·la, de la nostra llengua en els discursos dels representants polítics, dels dirigents econòmics del País Valencià, dels actors socials principals, dels esdeveniments de masses, etc., ens diu a cada passa que el valencià és una figura merament decorativa en el panorama de l'anomenada *Comunidad Valenciana*, on el castellà s'ha erigit en llengua realment útil per a viure-hi».

A la vista que la major part dels valencians tenim una actitud positiva cap a l'ús del valencià, convindrem que no és previsible que els dirigents polítics i les persones que més influïxen en la societat no actuen d'acord amb el sentiment

majoritari. Eixe contrast entre els valencians i la supraestructura ideològica comporta que deuen existir fets particulars que expliquen el desajust entre la base social i la major part dels dirigents. En la secció següent, desplegarem un conjunt de reflexions per veure si podem trobar quines són les causes del desajust.

2. UNA INTERPRETACIÓ DEL PRESENT

2.1. LES IDEES PREDOMINANTS DURANT ELS ANYS TRENTA

El primer factor que deu explicar el contrast entre la base social valenciana i una gran part dels seus dirigents és la supeditació històrica del valencià al castellà, sobretot a partir de la supressió de les institucions polítiques, jurídiques i administratives del Regne de València (1707). La subordinació social del valencià al castellà no solament és antiga, sinó que es va agreujar durant la dictadura del general Franco. Davant d'eixa evolució, convé tindre en compte que la submissió d'una llengua a una altra és un procés històric llarg, característica que també té la recuperació. És a dir, la rehabilitació d'un idioma marginat costa dècades i dècades, i això en el cas que tinga a favor moviments socials i partits polítics.

La reflexió històrica anterior fa pensar que una part de les intervencions públiques en castellà podrien ser, més que l'efecte de la voluntat de qui parla, el resultat de la pressió social que hi ha a favor del castellà. De fet, els valencians no solament estem acostumats a sentir parlar en públic en castellà, sinó que també sabem que si parlem en castellà no passarà res de negatiu, mentres que en el cas de parlar en valencià es poden produir reaccions en contra. A més, sovint eixe saber sociolingüístic no és conscient, cosa que dificulta la rectificació de l'actuació lingüística (interioritzada i esdevinguda inconscient).

Per una altra banda, un sector important de la societat valenciana ha abandonat el valencià al llarg del segle xx. Primer, va ser la classe social més alta i,

en acabant, la classe social mitjana (sobretot de les ciutats de València i d'Alacant). Això més la immigració de la segona mitat del segle xx que no ha après el valencià dóna el resultat que ja hem vist (actualment, el 35% dels valencians parla en valencià en casa; i el 52% hi parla en castellà; §1.2, quadre dos). En esquema:

1. Primera dificultat per a usar el valencià en públic
 - a. La subordinació social del valencià al castellà.
 - i. És un procés històric llarg, com també ho és la recuperació.
 - b. El coneixement de la situació sociolingüística és predominantment inconscient, cosa que dificulta la rectificació.
 - i. Per tant, les intervencions públiques en castellà poden ser més l'efecte de la pressió social que no l'aplicació de la voluntat.
 - c. Predomini quantitatiu del castellà sobre el valencià (35% en valencià i 52% en castellà; §1.2, quadre dos).
 - i. Substitució del valencià pel castellà en la classe social més alta i una part de la classe mitjana.
 - ii. Immigració castellanoparlant que encara no ha après el valencià.

Al marc històric advers, hem d'afegir un fet que afecta el valencianisme. En Saragossà (2012: §2), he mirat de demostrar que, en la segona mitat del segle xx, es produïx un canvi en la jerarquia dels objectius del valencianisme, proposada que ara resumiré. El llibre que Agustí Colomer (2007) ha dedicat al valencianisme dels anys trenta mostra que, en aquella època, el primer objectiu del valencianisme era augmentar la consciència i la identitat dels valencians, cosa que tenia la finalitat de fer incrementar la voluntat de recuperar l'autogovern. En canvi, el tema de la unitat lingüística entre els parlars balears, els valencians i els catalans tendien a no tractar-lo. Mirem com va actuar Acció Nacionalista Valenciana, que era el partit polític valencianiste que probablement va ser més

constant i que va fer més campanyes socials (algunes amb respostes remarcables). A més, era el partit polític que havia atret més afiliats i que disposava de més organització. En 1936, devia ser el partit polític valencianista que tenia més possibilitats de traure representació en les eleccions per ell mateix.

Colomer (2007) demostra que Acció Nacionalista Valenciana estava íntimament unida a un partit polític de Catalunya, Unió Democràtica. Això no obstant, Acció no va tractar mai en públic el tema de la unitat lingüística. La coordinació lingüística entre els balears, els valencians i els catalans sí que la buscaven. Però l'àmbit per a assolir-la eren escrits privats entre els dos partits polítics. Podríem dir que, en el tema de la coordinació lingüística, Acció evitava la predicació i buscava l'acció eficaç; fugia de les declamacions i buscava la pràctica positivista (la que afecta paraules i construccions concretes) i positiva (per al valencians i per a la coordinació lingüística). Resumim-ho:

2. Primer objectiu del valencianisme dels anys trenta

- a. Augmentar la consciència i la identitat dels valencians a fi d'incrementar la voluntat de recuperar l'autogovern.

En eixe marc, és coherent que els noms per a anomenar el valencià foren *valencià* i *llengua valenciana*. En el model lingüístic, la llengua que usaven en els documents escrits era digna, era natural, era identificadora i era assequible, de manera que els lectors es trobaven una proposta molt predominantment assimilable i practicable en la llengua oral pública. Colomer (2007) reproduïx moltes citacions generoses al llarg del llibre, l'estudi de les quals demostraria els adjectius qualificatius que he atribuït al model lingüístic valencià dels anys trenta.

En realitat, el valencià republicà dels mitjans de comunicació resultava d'aplicar a la llengua de les revistes els mateixos tres principis que Teodor Llorente i Joaquim Garcia Girona havien seguit en l'elaboració del seu llenguatge poètic durant la segona mitat del segle XIX i el primer terç del segle XX. Els tres prin-

cipis eren: partir de la llengua viva; tindre en compte la llengua històrica en la dignificació de la llengua viva; i buscar la coordinació lingüística amb els balears i amb els catalans (he intentat demostrar eixos tres principis en Saragossà 2007: 59-116). La codificació gramatical del model lingüístic valencià dels anys trenta és la *Gramàtica valenciana* de Sanchis Guarnier, escrita al principi dels anys quaranta i publicada en 1950. Reduïm-ho a un esquema:

3. Efectes lingüístics del primer objectiu del valencianisme dels anys trenta (2)
 - a. Anomenar el valencià com a *valencià* o *llengua valenciana*.
 - b. Model lingüístic usat en l'escriptura: digne, natural, identificador, assequible, assimilable i practicable.
 - c. Hereu dels predecessors bàsics (Teodor Llorente i Joaquim Garcia Girona). Tres criteris:
 - i. partir de la llengua viva.
 - ii. tindre en compte la llengua històrica en la dignificació de la llengua viva.
 - iii. buscar la coordinació lingüística amb els balears i amb els catalans (Saragossà 2007: 59-116).
 - d. Codificació gramatical del model: Sanchis (1950, escrita al principi dels quaranta).

En Saragossà (2012: §2.1), he reproduït diversos fragments dels anys trenta per a mostrar la versemblança de les qualificacions dites.

Pel que fa a les vinculacions polítiques públiques entre els valencians i els catalans, diria que eren inexistents en els anys trenta. Certament, els valencians ens havíem de coordinar amb els catalans, amb els bascs i amb tots els pobles que volien canviar un estat centraliste que s'identificava exclusivament amb la història, el dret i la llengua de la Corona de Castella, i que ignorava la història,

el dret i les llengües de la Corona d'Aragó i del Regne de Navarra. Però la coordinació política per a democratitzar l'estat espanyol era una cosa molt diferent de l'existència de vincles polítics públics i privatis entre els valencians i els catalans. En la pràctica, en la realitat, Acció Nacionalista Valenciana mantenia més relacions amb Unió Democràtica de Catalunya que amb el Partit Nacionalista Basc; però eixes vinculacions pertanyien a l'àmbit privat. Podríem dir que, en la política, Acció Nacionalista Valenciana actuava com en la llengua: practicava la coordinació política amb Catalunya, però no la predicava gens. En síntesi:

4. Efecte polític (*a*) del primer objectiu del valencianisme dels anys trenta (2). Dos de les característiques (*b-c*)
 - a. Democratitzar Espanya. Exigències:
 - i. Canviar un estat centraliste identificat exclusivament amb la història, el dret i la llengua de la Corona de Castella.
 - ii. L'estat també s'havia de sentir identificat amb la història, el dret i les llengües de la Corona d'Aragó i del Regne de Navarra.
 - iii. Autogovern per a cada poble que el volguera.
 - b. Vinculacions polítiques públiques entre els valencians i els catalans: inexistents.
 - c. Actuació: com en la llengua (practicar la coordinació amb Catalunya, sense predicar-la).

Els lectors de Colomer (2007) veuen una altra característica d'Acció: la convicció ferma que, per a quallar en la societat valenciana, el valencianisme havia de ser unitari i gens sectari. Per tant, calia prioritzar els interessos del poble valencià sobre la dualitat *dreta i esquerra*. Destaquem-ho:

5. Una exigència interna del valencianisme per a quallar en la societat valenciana
 - a. Ser unitari i evitar el sectarisme.
 - b. Els interessos del poble valencià devien estar per davant de la dualitat *dreta i esquerra*

En definitiva, podríem presentar així l'ideari d'Acció:

6. Factors bàsics de l'ideari d'Acció Nacionalista Valenciana
 - a. Prudència i amplitud en la ideologia.
 - b. Molta confiança en els valencians, actitud que fa ser valents on toca: no en les declamacions, sinó en els fets.
 - c. Unitat i honradesa amb els altres valencianistes, amb qui calia coordinar-se.
 - d. Visió humanista i internacional.

L'humanisme i l'internacionalisme (6d) apareixen repetidament en Colomer (2007). Com ara, Acció no tenia solament relacions amb Catalunya i amb el País Basc, sinó també amb uns altres pobles europeus. A més, el partit polític valencianiste mirava regularment cap al conjunt del món.

2.2. LES IDEES PREDOMINANTS DELS SIXANTA I ELS SETANTA

La concepció descrita va canviar sensiblement a partir de 1960. A poc a poc, el primer objectiu no serà tant la consciència, la identitat i la voluntat de ser valencians, com la unitat lingüística entre els parlars balears, els valencians i els catalans. El canvi de jerarquia entre la consciència de ser poble i la unitat de la llengua comportava una variació en el nom de l'idioma. Ara, el valencià serà

considerat una part (un «dialecte») de «la llengua catalana», de manera que el nom públic que li correspondria seria *català* o *llengua catalana*.

Per a aconseguir que la societat valenciana acceptara la proposta dita, acudíem al diccionari de la Real Acadèmia Espanyola, és a dir, recorriem a l'autoritat d'una institució que ha intentat al llarg del segle xx que el castellà canvie el nom a *espanyol*, cosa que implica assumir la identificació d'Espanya amb la llengua de la Corona de Castella i excloure d'Espanya les llengües de la Corona d'Aragó i del Regne de Navarra. Per una altra banda, la vinculació i la coordinació entre els valencians i els catalans, més que practicar-la amb prudència, ara passem a predicar-la: caldria construir els «Països Catalans», amb totes les implicacions que tenia l'expressió. Unes derivacions que també eren, inevitablement, polítiques. En esquema:

7. Canvis a partir de 1960 en la ideologia del valencianisme predominant
 - a. El primer objectiu no serà tant la consciència, la identitat i la voluntat de ser valencians, com la unitat lingüística entre els parlars balears, els valencians i els catalans.
 - b. El valencià seria un «dialecte» de «la llengua catalana» i, per tant, caldria anomenar-lo com a *català* o *llengua catalana*.
 - c. La vinculació i la coordinació entre els valencians i els catalans, més que practicar-les amb prudència, ara es prediquen: caldria construir «els Països Catalans».

El canvi entre els anys trenta i els anys sixty també va afectar el model lingüístic. D'un valencià fresc, natural, identificador, assimilable i predominantment practicable en la llengua oral pública, vàrem passar a un model lingüístic llibresc que no es podia aplicar a un parlament públic i que, com a conseqüència, separava l'escriptura i l'oralitat pública. Com ara, allà on el model dels anys trenta escrivia *preferix* i *este carrer*, el model dels anys sixty ho canvia a *prefe-*

reix i aquest carrer. En Saragossà (2012: §2.2, 8), he posat una vintena d'exemples per a mostrar com la llengua escrita de cap a 1950 anava separant-se del model de la república. Podríem dir que, mentres en els anys trenta l'elaboració del model lingüístic valencià tenia en compte l'aplicació social (a la premsa, a la ràdio, a l'escola), ara eixe factor tendix a desaparèixer, de manera que la llengua *s'essencialitza*, es separa de la societat i es reduïx a la torre de «la llengua literària». En paraules de Mollà (8a-d):

8. Poca consideració del valencià viu (*a*) i separació innecessària (*b*). No es poden elaborar normes prescindint de la societat (*c-d*). Consciència de les inadequacions del valencià escrit fora dels professionals de la llengua (*e*)
 - a. «En teoria, tothom entén la diversitat intrasistemàtica dels idiomes. Ara bé: són ben freqüents les valoracions prejudicades sobre la correcció i la suposada *incorrecció* de certes variants lingüístiques, sobretot de les considerades socialment *baixes* i *dialectals*, com també la correlativa sacralització de les formes lingüístiques arcaïques i literàries de la llengua escrita davant de la llengua oral. Els noms intencionadament despectius de *dialecte* o *patois*, en són les conseqüències més visibles. La valoració pejorativa del propi parlar i l'exaltació dels models lingüístics de les gramàtiques –el desprestigi de l'usuari– és la paradoxal actitud que se'n deriva. [...] La *culpabilitat lingüística* es converteix així en l'agent provocador de la inseguretat, el desús i el canvi de llengua». (Mollà 1990: 16)
 - b. «Al nostre país, els *catalanoparlants il·lustrats* reaccionàvem, davant el perill de substitució i d'hibridació, amb una *compensació* lingüística de caràcter *redemptor*. La conseqüència immediata en fou el prestigiament de les formes lingüístiques amb caràcter més simbòlic. El cultisme, l'arcaïsmes i l'expressió de regust literari esdevien mots-trinxera per a la defensa del català. Fou així, doncs, que *començaren*

a usar-se mots *desconeguts* i a *oblidar-se'n*, correlativament, de *coneguts*.» (Mollà 1990: 24-25)

- c. «No es pot dissenyar un model lingüístic al marge de la gent (de la comunitat lingüística) que l'ha de fer servir». (Mollà 1990: 34)
- d. «No es tracta, per tant, de dissenyar (i de difondre) uns models lingüístics més clàssics, més catalans, més literaris, més genuïns o més allunyats del castellà que uns altres. Es tracta, contràriament, de dissenyar uns models lingüístics funcionals adequats a les necessitats comunicatives reals de la comunitat lingüística actual». (Mollà 1990: 29)
- e. «En la nostra opinió, aquesta reflexió hauria d'obrir, als països de llengua valencianocatalana, una reflexió sobre els models de llengua estàndard que es fan servir i si aquests no comporten estigmatitzacions o fins i tot la marginació de grups de parlants que per raons socials o geogràfiques passen a tindre la consideració de parlants de segon ordre i, per extensió, de persones d'estatus inferior: passa a totes les llengües i la nostra no té perquè ser una excepció. I, encara més, hauria d'obrir un debat sobre el monolitisme de l'estàndard català, els inestables models d'estàndard valencià, les disfuncions que genera la multitraduïció descontextualitzada i la regionalització dels estàndards i el desconeixement, llevat de grups iniciats, d'altres formes de parlar i escriure la llengua». (Tasa 2013: §3.1)

La consciència de les limitacions del valencià escrit arriba fora dels professionals de la llengua, com podem comprovar en les paraules de Vicenta Tasa (8e).

El procés lingüístic descrit va ser previ a les variacions en la concepció política, ja que començà en els poemaris de Xavier Casp dels anys quaranta i en la repercussió lingüística que l'editorial Torre tingué. Justament per la contrarietat que hi havia entre eixa tendència lingüística i la gramàtica de Sanchis (editada paradoxalment per l'editorial Torre), el resultat va ser que el manual gramati-

cal de Sanchis no va influir sobre els escriptors dels anys cinquanta, sixty o setanta. De fet, els qui ens vàrem formar en els anys setanta no coneixíem en general la gramàtica de Sanchis. I encara coneixíem més poc el valencià periodístic de la república. Els valencianistes que vàrem nàixer en els anys cinquanta ens formàrem com si no haguera existit valencianisme abans de 1939. Els nostres únics antecessors eren Joan Fuster, Vicent Andrés Estellés i Sanchis Guarner (que alguns anomenaven «la Santíssima Trinitat»).

La inaplicabilitat del model escrit a la llengua oral pública obligà el sociolingüiste Toni Mollà (1990) a proposar un model per a Canal 9 diferent del que hi havia en la llengua escrita. Les seues recomanacions tingueren com a resultat un model que els valencians valoraren positivament, ja que la llengua dels informatius (materialitzada en la veu de Xelo Miralles) era versemblant i atractiva. Això no obstant, en compte d'interpretar eixa variació lingüística com a una millora del model valencià, la majoria dels valencianistes ho interpretàvem al revés: com a «concessions» i, per tant, com a un empitjorament del model. Cal dir que la separació entre la forma d'escriure i la forma de parlar en públic encara perdura. Així, si un editor o un escriptor presenta per escrit un llibre usarà un model lingüístic; i, si ho fa oralment, recorre a un model diferent. En 1984, un altre sociolingüiste valencià (Lluís Polanco) va subratllar les inadequacions d'aquell valencià llibresc, però els escriptors i la majoria dels lingüistes vàrem actuar com si aquell estudi no s'haguera publicat. Resumim els factors lingüístics tractats:

9. Canvis en el model lingüístic valencià lligats al canvi ideològic dels sixty
 - a. Model lingüístic llibresc, que no es podia aplicar a un parlament públic:
 - i. Separació entre l'escriptura i l'oralitat pública.
 - ii. Per contra, l'elaboració del model lingüístic valencià en els anys trenta havia tingut en compte l'aplicació social (a la premsa, a la ràdio, a l'escola).

- iii. En els anys sixty, la llengua *s'essencialitza*, es separa de la societat.
- b. Inadequacions del model: descrites en Polanco (1984).
 - i. Incidència del treball en el valencianisme: si fa no fa, nul·la.
- c. Un efecte de la inadequació del model: proposar per a Canal 9 un model diferent del que hi havia en la llengua escrita (Mollà 1990).
 - i. Valoració de la variació: seria una «concessió».

En la secció següent, descriurem com han reaccionat els parlants davant d'eixe model lingüístic (§3.4, 14 i 15).

Convé notar que és versemblant creure que les variacions ideològiques que hem descrit més amunt (6) no s'haurien pogut produir en un estat democràtic. O, en el millor dels casos, probablement hauria sigut una proposta efímera: en portar-la a unes eleccions, possiblement hauria fracassat i caldria haver-la apartada del valencianisme. De fet, és ben factible que Acció Nacionalista Valenciana no haguera acceptat cap de les variacions descrites (7). Però el valencianisme dels anys quaranta i cinquanta era molt diferent del valencianisme dels anys trenta, ja que la dictadura de Franco havia destruït les bases socials del valencianisme i havia anul·lat la majoria dels dirigents. En la primera dècada de la postguerra, el valencianisme estava literalment a la vora de l'extinció: es reduïa a dos grups d'escriptors (sense cap polític), els uns més populars (agrupats a l'entorn de Carles Salvador) i els altres més elitistes (al voltant de Xavier Casp). A més, no hi havia forma de verificar quin grau d'acceptació social tenia la ideologia que a poc a poc anava conformant-se (en resum: la unitat lingüística seria un objectiu cabdal; el valencià seria un «dialecte del català» i caldria construir «els Països Catalans», 7). En definitiva, el valencianisme dels cinquanta i els sixty hauria sigut probablement molt diferent si hi haguera hagut un valencianisme polític i si les seues propostes s'hagueren pogut votar en unes eleccions que no existien. A més, els efectes

negatius sobre el valencianisme a causa de viure en una dictadura els vàrem interpretar en els setanta i els huitanta com a positius.

En eixes condicions adverses, aniria gestant-se l'actuació que Thomàs i Manent (2010) han anomenat «l'ètica de la convicció», contra «l'ètica de la responsabilitat». Les persones que estan dins de «l'ètica de la convicció» pensen que tenen tota la raó, per molts efectes socials negatius que tinga la seua ideologia; en «l'ètica de la responsabilitat», u mira les conseqüències de les seues accions i, si són adverses, no solament ha d'acceptar que la responsabilitat és seua, sinó que ha de modificar la ideologia per a evitar que els efectes seguixquen reproduint-se. En canvi, els de «l'ètica de la convicció» no poden canviar la seua concepció perquè estan convençuts que tenen tota la raó; a més, justament per això no serien responsables de res. La responsabilitat sempre la tindrien els altres, els qui no pensen com ells. En síntesi:

10. «Ètica de la convicció» i «ètica de la responsabilitat» (Thomàs i Manent 2010)
 - a. «Ètica de la convicció»: segons la ideologia que hem adquirit, tenim tota la raó, per molts efectes socials negatius que tinga el nostre pensament.
 - i. Conseqüències: ni canviem la ideologia ni som responsables dels propis actes.
 - b. «Ètica de la responsabilitat»: u mira les conseqüències de les seues accions i, si són negatives, no solament ha d'acceptar que la responsabilitat és seua, sinó que ha de modificar la ideologia per a evitar que els efectes es perpetuen.

2.3. EFECTES POLÍTICS EN LA SOCIETAT VALENCIANA

Els canvis ideològics comentats (7, 10) coincidien amb el final de la dictadura de Franco i amb la convicció que les revolucions socials eren factibles en Eu-

ropa. Eixa creença estava alimentada per dos factors: d'una banda, pel prestigi que l'Estat Soviètic tenia entre els intel·lectuals; de l'altra, per la fama de l'esperit de Maig del 68. En eixa situació, és comprensible quin és el camí que va prendre el valencianisme majoritari: unir-se a les forces antifranquistes, que eren molt predominantment d'esquerra:

11. Efecte del marc històric (*a-b*) en el valencianisme majoritari durant els sixtya (*c*)
 - a. S'acostava el final de la dictadura de Franco.
 - b. Convicció que en Europa eren factibles les revolucions socials a causa del prestigi de l'Estat Soviètic i de l'esperit de Maig del 68.
 - c. Efecte: el valencianisme majoritari es va unir a les forces antifranquistes, que eren majoritàriament d'esquerra.

A la unió entre el valencianisme i l'esquerra espanyola, degué contribuir una afirmació de Joan Fuster. En compte d'insistir que els valencians només ens recuperariem com a poble si la voluntat de recobriment era assumida tant per la dreta com per l'esquerra, l'intel·lectual de Sueca (seguint la consigna «Catalunya serà cristiana o no serà», em diu Alexandre Llopis) digué en una entrevista de 1978 estes paraules: «Crec que el País Valencià serà d'esquerres o no serà. Però no ho dic per cap apriorisme sectari: és una pura evidència. El que falta saber és si les esquerres estaran a l'altura de les circumstàncies» (Bodoque 2013: 91-92 nota 18). La major part dels valencianistes assumírem eixe principi polític. Si ara contrastem aquell pensament amb la ideologia d'Acció Nacionalista Valenciana (§2.1, 5), convindrem que estem prou lluny (si no és en el pol oposat).

A partir del marc descrit, els efectes socials i polítics de la ideologia majoritària del valencianisme dels sixtya eren difícils d'evitar. Si el valencianisme es fonia amb l'esquerra espanyola en la lluita contra la dreta, el valencianisme seria percebut per la dreta espanyola com a un adversari. La reacció de la dreta valen-

ciana va ser promoure i inflar la dualitat «blaverisme i catalanisme», desplegada a través dels enfrontaments socials coneguts com a «la Batalla de València». D'eixa manera, la dreta valenciana no solament atacava el valencianisme majoritari (unitariste lingüísticament), sinó també l'esquerra valenciana. En resum:

12. Efectes de la substitució de la concepció unitària d'Acció Nacionalista Valenciana (§2.2, 5-6) per «el País Valencià serà d'esquerres o no serà»
 - a. El valencianisme majoritari és percebut per la dreta espanyola com a enemic per la seua fusió amb l'esquerra espanyola.
 - b. Promoció de la dualitat «blaverisme i catalanisme» a través del desenvolupament de «la Batalla de València».
 - i. Finalitat de la dreta valenciana: atacar simultàniament el valencianisme «catalaniste» i l'esquerra valenciana.

Mirant-ho des d'ara (2012), fa la impressió que el procés ha sigut tan rendible per al PP com negatiu per al valencianisme i per al PSOE.

El primer efecte de la «Batalla de València» va ser l'aparició d'una fractura social per tres temes: decidir com havíem d'interpretar la naturalesa del valencià; posar-nos d'acord en el nom; i consensuar quina havia de ser la seua funció en la societat valenciana. Ressaltem-ho:

13. Primer efecte de la «Batalla de València»
 - a. Fractura social per com havíem d'interpretar tres qüestions bàsiques:
 - i. Quina és la naturalesa del valencià.
 - ii. Quin ha de ser el seu nom.
 - iii. Quina ha de ser la seua funció en la societat valenciana.

Des del valencianisme lingüísticament unitariste, hem argüït moltes voltes que la dreta valenciana actuà d'una manera demagògica (i, a voltes, sense èti-

ca). En canvi, crec que hem reflexionat poc sobre les accions que nosaltres férem i no hauríem d'haver fet. Potser tendíem a actuar d'acord amb «l'ètica de la convicció», de manera que ni teníem gens de responsabilitat ni havíem de canviar res de la nostra concepció. Parle en primera personal del plural («nosaltres», «tendíem», «teníem») perquè jo formava part d'aquell moviment i, per tant, sóc corresponsable de les accions errònies.

Al costat de la fractura social, aparegué un altre efecte molt negatiu: la marginació del valencianisme polític. En les primeres eleccions espanyoles (1977), la dreta valencianista (la Unió Democràtica del País Valencià, UDPV) va traure 47.512 vots (el 2,58%). En canvi, a pesar que els valencianistes d'esquerra érem molt més nombrosos que els de dreta va resultar que l'esquerra valencianista (el Partit Socialiste del País Valencià, PSPV) en va arrebregar sensiblement més pocs, 31.138 (1,68%). Podríem dir que, de cinc parts, tres eren per als demòcrates cristians (60%, UDPV) i dos per als socialistes (40%, PSPV):

14. Primeres eleccions espanyoles (1977): 78.650 vots per al valencianisme polític
- a. Dreta valencianista (la UDPV): 47.512 vots (el 2,58%).
 - b. Esquerra valencianista (el PSPV): 31.138 vots (el 1,68%)
 - c. Resultat: de cinc parts, tres per a la UDPV (60%) i dos per al PSPV (40%).

En eixa època, encara no s'havia creat el valencianisme polític lingüísticament particulariste (Unió Valenciana). I bé, el resultat electoral de 1977 no era catastròfic (en total, un 4,26% per al valencianisme polític), ja que en les eleccions autonòmiques els percentatges de les eleccions espanyoles haurien pogut pujar apreciablement, sobretot si els demòcrates cristians (UDPV) i els socialistes (PSPV) s'hagueren coordinat.

Però no devia existir la possibilitat de conjuminar unes persones que compartíem molts ideals i molts valors, entre els quals hi havia una visió progressista

de la societat. Les eleccions havien mostrat que l’afirmació «El País Valencià serà d’esquerres o no serà» no es verificava ni en els vots del valencianisme polític. Però «l’ètica de la convicció» dificultava que qüestionàrem la creença de Fuster. Per tant, com que els socialistes (PSPV) difícilment podien ajuntar-se amb els demòcrates cristians (UDPV); i, com que en la pràctica o realitat els socialistes no devien confiar en el poble valencià, només tenien una opció: integrar-se en el PSOE. Els demòcrates cristians no varen confiar tampoc en els valencians, i la UDPV es va desfer en la pràctica. En compte de la humilitat i la prudència d’Acció Nacionalista Valenciana, els valencianistes dels setanta érem massa orgullosos, ens pensàvem que érem molt. Tant ens pensàvem que érem, que els 78.650 vots només els podíem interpretar com a un fracàs absolut. En compte de buscar amb constància, amb autocrítica i amb paciència cap a quin nord ens havíem d’orientar, anàvem d’error en error (primer, no coordinar-se la dreta i l’esquerra valencianista; després, no confiar en el poble valencià).

Sobre aquelles cendres, es formà el Partit Nacionaliste del País Valencià (PNPV, 1978), liderat per un lliberal (Francesc de P. Burguera) i amb uns afiliats formats per persones de la UDPV i per membres del PSPV que no havien volgut unir-se al PSOE. Aquell intent d’integrar la dreta i l’esquerra valencianista va durar quatre anys, fins que el partit de Burguera es va unir amb l’Agrupament d’Esquerres del País Valencià en 1982 (format el mateix any amb gent del Partit Comunista del País Valencià, del Partit Socialista d’Alliberament Nacional dels Països Catalans i independents). El resultat va ser la Unitat del Poble Valencià (UPV), que es va situar clarament a l’esquerra. La UPV pagà els plats trencats dels predecessors. A més, com que la dreta valenciana percebia un enemic en el valencianisme d’esquerra persistí en l’intent de demonitzar-lo: seria un traïdor al poble valencià, un renegat. Per a acabar de lligar-ho tot, la dreta valenciana va crear la barrera del 5% en tot el País Valencià per a entrar en les Corts valencianes, operació que va tindre l’assentiment de l’esquerra valenciana (el PSPV-PSOE i el PCPV).

Als factors adversos externs, calia afegir «l'ètica de la convicció», que dificultava que el valencianisme polític emergent (la Unitat del Poble Valencià, esdevinguda Bloc Nacionaliste Valencià en 1998, BNV) fóra reflexiu i crític sobre la ideologia que havia heretat. Ha predominat l'actuació habitual de la política espanyola: debatre poc els temes importants. Enumerem-los:

15. Qüestions en què cal exposar idees clares i argumentades per a convertir-se, d'una manera estable, en una opció valencianista atractiva per a una gran part de la societat valenciana
 - a. Naturalesa del valencià.
 - b. Relacions amb Catalunya.
 - c. Relacions amb Espanya.
 - d. La senyera.
 - e. Com actuar davant del nom *Comunitat Valenciana*.
 - f. Quins són els valors ètics, humans i polítics centrals que u té.
 - g. El model lingüístic valencià.

En la tercera part del treball (§3.4–§3.8), apareixeran reflexions sobre la majoria de les qüestions dites (15a-c, f, g).

Crec que les conseqüències de no exposar propostes clares i fonamentades sobre els temes enumerats han sigut dos. La més important ha sigut no convertir-se en una opció atractiva per a una bona part de la societat valenciana. A més, les persones que s'identifiquen amb la ideologia global d'un partit polític són votants constants, més enllà de les modes. El segon efecte de no debatre les qüestions dites (15) i arribar a resultats fonamentats és facilitar les variacions en períodes de temps no llargs. Així, la moderació política aprovada en el congrés de 1996 del Bloc Nacionaliste Valencià va canviar substancialment al cap de deu anys. Si mirem els resultats del Bloc a la Generalitat, trobarem que han sigut ascendents fins a un nivell baix (al voltant del 5%, 16a). En els

ajuntaments, el Bloc ha anat pujant progressivament, fins que va obtenir 298 regidors en el 2003, repetits en el 2007 (16b):

16. Dades electorals del valencianisme lingüísticament unitariste (UPV / Bloc)
 - a. Creació: 1982
 - b. En les Corts valencianes
 - i. 1991: 3,7% (73.813 vots)
 - ii. 1999: 4,6% (102.700 vots)
 - iii. 2003: 4,8% (114.000 vots)
 - c. En els ajuntaments: ascensió regular, fins a 298 regidors en el 2003
 - i. 298 regidors en el 2003
 - ii. 299 regidors en el 2007

En 17, hi ha un resum dels efectes de la Batalla de València sobre el valencianisme polític unitariste:

17. Segon efecte de la «Batalla de València»: marginació del valencianisme polític unitariste
 - a. Per accions externes
 - i. Presentació del valencianisme d'esquerra com a uns traïdors al poble valencià.
 - ii. Barrera del 5% en el conjunt de la societat valenciana per a entrar en les Corts.
 - b. Per errors propis
 - i. Els canvis ideològics i lingüístics dels sixanta (§2.2, 7 i 9).
 - ii. No conjuminar-se la dreta i l'esquerra valencianista (UDPV i PSPV).

- iii. «L'ètica de la convicció» (10). Efecte: debatre poc els temes crucials (7 i 15).
- iv. Confiar poc en el poble valencià (els uns s'integren en el PSOE, PSPV; els altres se'n van a casa majoritàriament, UDPV).
- v. Tindre una actuació nacional ambigua com a conseqüència de posar l'eix *dreta / esquerra* per davant de *valencianisme / centralisme* (BNV, 15).

Pel que fa al valencianisme particulariste, «secessioniste» o «anticatalaniste», en 1982 es va crear Unió Valenciana. Afavorida per les campanyes que la dreta valenciana feia contra l'esquerra i contra el valencianisme unitariste (12), Unió Valenciana arribà en pocs anys a un 9,14% de l'electorat valencià (1987), que va pujar a un 10,36% en 1991. Això no obstant, des d'un percentatge tan significatiu hi hagué una baixada quasi tan forta com l'ascens:

18. Dades electorals del valencianisme lingüísticament particulariste (UV)

- a. Creació: 1982
- b. 1987: 9,14%
- c. 1991: 10,36%
- d. 1995: 7,01%
- e. 1999: 4,68%
- f. 2003: 2,99%
- g. 2007: 0,95%

Les causes del descens deuen estar en la superficialitat de la proposta. El valencianisme unitariste ha tingut errors, com ja hem comentat (17); però és un valencianisme lligat a la reflexió històrica i al compromís amb el poble valencià. En canvi, el valencianisme particulariste era bàsicament una reacció sentimental contra l'altre valencianisme, presentat sovint d'una manera demagògica. Sense

uns objectius clars i positius, el moviment va ser absorbit en la dècada dels noranta per la dreta valenciana (18).

Podríem acabar les reflexions sobre el present reproduint unes paraules de Toni Mollà en què descriu tres dels perills en què pot incórrer el valencianisme:

19. Tres dels errors essencialistes en què podem incórrer els valencianistes: «el purisme lingüístic», «l'extremisme antroponímic» i «el victimisme» o «culpable exterior»
- a. «Les comunitats en situació minoritària són sovint les que simbolitzen més agudament els respectius idiomes, fins al punt que el valor *sagrat* de l'idioma esdevé un recurs *compensatori* de la seua situació social real. De fet, l'existència d'aquests mecanismes amb la intenció d'autoenganyar-se, d'eclipsar la pròpia condició, és una característica comuna a les comunitats lingüístiques en procés de descomposició. L'exaltació del purisme idiomàtic i del folklorisme lingüístic, com també l'extremisme antroponímic, són manifestacions d'aquests comportaments sublimatoris. El victimisme o el recurs al *culpable* exterior són també elements que sovintegen en la conducta subordinada». (Mollà 2002: 92)

2.4. ¿ÉS SORPRENENT QUE ELS DIRIGENTS SOCIALS EVITEN EL VALENCIÀ?

Si amb les dades que hem obtingut tornem a l'ús públic del valencià (§1.4), potser no trobarem del tot estrany que els dirigents polítics i les persones més influents socialment tendixquen a evitar el valencià. En primer lloc, el marc històric (la subordinació social del valencià al castellà i la minorització del valencià, §2.1, 1) no va a favor de l'ús del valencià. En segon lloc, la reivindicació de l'ús de la llengua dels valencians sol anar unida a l'esquerra, de manera que un po-

lític de dreta no tindrà massa estímul per a usar el valencià. En tercer lloc, l'ús del valencià pot ser un conflicte a partir d'haver creat la dualitat «blaverisme i catalanisme», de manera que tornem a trobar absència d'incentiu, i més tenint en compte que el fet d'usar el castellà no genera ni tensions ni problemes, diversament de l'ús del valencià. Realment, hi ha més d'un motiu per a que els polítics de dreta no es senten atrets per l'ús del valencià:

20. Factors que no afavorixen l'ús públic del valencià

- a. La subordinació social del valencià al castellà i la minorització del valencià (§2.1, 1)
- b. Si la reivindicació del valencià va unida a l'esquerra, serà escàs l'estímul per a que un polític de dreta use el valencià.
- c. El valencià va vinculat al conflicte «blaverisme i catalanisme», mentre que el castellà no genera ni tensions ni problemes.

En haver descrit el present (§1) i haver-lo interpretat (§2), ara haurem de girar els ulls cap al futur: mirar quines mesures es desprenen de l'explicació proposada per a facilitar que l'ús públic del valencià pare de retrocedir i vaja en una línia ascendent.

3. FUTUR: EXIGÈNCIES PER A RECUPERAR L'ÚS DEL VALENCIÀ

3.1. CADA U HA D'ASSUMIR LA SEUA RESPONSABILITAT

¿És possible desfer el conflicte social a què hem arribat els valencians? ¿Té futur el poble valencià? La meua opinió és que sí que podem solucionar la confrontació social, per bé que s'haurien de donar dos condicions. En primer lloc,

hauríem d'evitar «l'ètica de la convicció»: pensar que u té tota la raó, cosa que implica que els altres no en tenen gens. Pareix evident que, si els uns estan convençuts que els altres tenen tota la culpa, la fractura social valenciana no serà superada, cosa que no pot fer més que afavorir l'extinció del valencià i del poble valencià. Realment, els qui hauríem de tindre més interès per superar la divisió social som els valencianistes sincers, independentment que proveïngam de l'unitarisme o del particularisme.

Correlativament amb esquivar «l'ètica de la convicció» (creure que u té tota la raó), cada sector social hauria d'assumir la part de responsabilitat que té en el desplegament del conflicte social durant la transició de la dictadura a la democràcia. En efecte, no hi ha ningú que pugui tirar la primera pedra: tant el valencianisme unitariste com el valencianisme particulariste, tant la dreta valenciana com l'esquerra valenciana, tots hem tingut actuacions mal fetes, siga per acció o siga per omissió; siga abans o siga després; siga d'una manera evident o siga d'una forma dissimulada.

Si els corrents socials valencians actuàrem assumint la responsabilitat que té cada u, obtindríem dos beneficis. Eixa opció, a més de ser ètica, ens convé a tots, ja que un poble amb divisions i enfrontaments visceralment no fa bé a ningú i enverina la vida. Per una altra banda, el camí de «l'ètica de la responsabilitat» encara tindria un altre avantatge: permetria que el poble valencià tirara avant sense que hi hagueren ni vencedors ni vençuts. Resumim-ho:

1. ¿Té futur el poble valencià? Sí, si es donen dos condicions (*a-b*), que ens farien obtindre dos beneficis (*c-d*)
 - a. Evitar «l'ètica de la convicció» (u té tota la raó, mentres que els altres tenen tota la culpa).
 - b. Cada sector social (el valencianisme unitariste, el valencianisme particulariste, la dreta valenciana i l'esquerra valenciana) hauria d'assumir la part de responsabilitat que té de la situació actual.

- c. A més de ser ètic, el camí dit és desitjable per a tots, ja que un poble amb divisions i enfrontaments visceral no fa bé a ningú i fa mal a la convivència.
- d. L'actuació dita (*a-b*) tindria un altre avantatge: permetria que el poble valencià superara el conflicte sense que hi hagueren ni vencedors ni vençuts.

L'anàlisi de cada sector social s'ha de desplegar amb afecte i amb identificació, cosa que aconsella fer-la des de dins: convé que l'autor siga un membre del sector analitzat. Com que jo m'he format en el valencianisme unitariste, les meues reflexions (tant les que he fet com les que apareixeran en esta secció) focalitzen eixe sector de la societat valenciana.

3.2. EL FUTUR DEL VALENCIÀ DEPÉN DEL FUTUR DEL POBLE VALENCIÀ

Si volem afavorir que l'ús públic del valencià es recupere, ens haurem de preguntar de què depén el futur del valencià. Començarem per observar que no hi han factors externs a la societat valenciana que impulsen a usar el valencià. En concret, des del govern espanyol arriben molts missatges per a que els valencians ens identifiquem amb el castellà (anomenat *espanyol* per ací i per allà). En l'Espanya monolingüe, l'assumpció del plurilingüisme és escassa, de manera que el castellà és l'única llengua a què recorre el govern espanyol en quasi tots els seus actes.

Des del punt de vista de la societat valenciana, sabem que la llengua socialment dominant és el castellà (quantitativament i qualitativa), cosa que explica el contrast fort que hi ha entre l'ús del valencià en la família (el 35%) o amb els amics (el 30%) i l'ús en el carrer (el 16%, §1.2, quadre dos). Finalment,

sabem que els governants i les persones més influents en la societat valenciana usen poc el valencià en la comunicació pública (§1.4, 7):

2. Quins factors no impulsen a usar el valencià
 - a. El govern espanyol, que s'identifica tant amb el castellà com poc amb el valencià.
 - b. La societat valenciana actual, en què el castellà és la llengua dominant (quantitativament i qualitativa).
 - c. Els polítics i els dirigents socials valencians, que usen molt poc el valencià.

Davant d'eixe panorama, ¿de què pot dependre l'ús públic del valencià? Sobre el futur del valencià i dels valencians, han fet reflexions historiadors i economistes, sociòlegs i geògrafs; en canvi, han intervingut poc els psicòlegs. Una de les contribucions per a anar omplint eixe buit és un article d'Oto Luque, president de l'Associació Valenciana de Psicologia, creada en 1992 i editora de l'*Anuari de Psicologia* (1994-actualitat). Luque constata la situació social negativa en què es troba el valencià i, per a millorar-la, fa una proposta que té molt de sentit comú: el valencià només pot tindre futur si va lligat a la identitat valenciana:

3. Situació social del valencià: negativa (§1). Primera condició per a que el valencià es recupere: formar part de la identitat valenciana (Luque 2011: 267)
 - a. «És evident que la situació està molt lluny de la normalització necessària per tal de garantir la pervivència efectiva de la llengua i no sols testimonial. Per tant, i davant la situació present, sembla molt convenient reforçar l'associació entre llengua i identitat. La llengua és, segurament, un dels elements so-

cials que més determina la identitat de les persones (altres components són la ideologia, les experiències viscudes, els grups de referència i altres components socioambientals i educacionals)».

Eixamplem les paraules anteriors. És versemblant creure que només hi han dos factors a favor del valencià. El més bàsic és que la societat valenciana considere que el valencià és la seua llengua pròpia, de manera que siga un factor destacat de la seua identitat. Com ja hem comentat, la materialització d'eixa condició exigix que el poble valencià perdure com a poble. Si la consciència de valencianitat i la voluntat de dirigir la societat valenciana s'aflluixa i acaba desapareixent, l'extinció d'una llengua que ara ja està minoritzada pareix que siga inevitable. Per contra, si la consciència i la voluntat de ser valencians s'incrementen hi hauran possibilitats que els valencians valencianoparlants decidixquen augmentar l'ús públic del valencià; i també serà factible que els valencians de llengua materna castellana facen seu el valencià i es decanten per incorporar-lo a la seua vida. Resumim-ho (4a-c):

4. De què pot dependre l'ús del valencià (*a-c*)
 - a. Que el poble valencià perdure com a poble.
 - b. Que s'incremente la consciència de valencianitat i la voluntat de dirigir la societat valenciana.
 - c. Que la societat valenciana considere que el valencià és la seua llengua pròpia, de manera que siga un factor central de la seua identitat.
 - d. Catalunya va pel camí indicat:
 - i. «Segons recull l'estudi, el factor que més explica l'avenç del català com a llengua d'adopció és el sentiment nacional, és a dir, el grau en què la persona s'identifica amb Catalunya: entre la minoria que se sent prioritàriament espanyola no es produeix cap avenç del català en l'aspecte estudiat, i en canvi sí que es

produeix clarament tant entre els que se senten igual de catalans que espanyols com entre els que se senten prioritàriament catalans». (Xarxa CRUSCAT, 9-05-2012, <http://blocs.iec.cat/cruscat>)

Convé notar que, en Catalunya (on hi ha una política lingüística molt més activa a favor de la llengua pròpia), el català avança pel camí indicat. En concret, el factor que més fa avançar l'ús del català no és ni l'escola ni la necessitat social del català, sinó el fet de sentir-se català (4d).

El resultat a què hem arribat (4) té efectes sobre el valencianisme lingüístic. El valencianisme deu centrar-se en el poble valencià: en els processos que poden fer que s'enfortisca la identitat valenciana, en les accions que augmenten la consciència de ser valencians i la voluntat de dirigir el futur de la societat valenciana. Destaquem-ho (5a):

5. Efectes de les deduccions de 4 sobre el valencianisme lingüístic
 - a. Deu centrar-se en el poble valencià. En concret, deu focalitzar els processos que:
 - i. Poden enfortir la identitat valenciana
 - ii. Poden augmentar la consciència de ser valencians.
 - iii. Poden incrementar la voluntat de dirigir el futur de la societat valenciana.
 - b. La creació de l'espai comunicacional i la simbolització de la llengua són efectes de la recuperació («i no pas al contrari», Mollà 2002: 103).

Mollà nota que la recuperació de la llengua és el factor que crea un àmbit de comunicació, i no al revés (5b). Ens podríem preguntar si, en el camp de l'edició de llibres, el valencianisme de la segona mitat del segle xx no ha volgut actuar a voltes posant l'efecte (l'espai comunicacional amb les Illes Balears i amb Catalunya) com a causa de la recuperació del valencià i del poble valencià.

Realment, tenien raó els valencianistes dels anys trenta quan posaven com a primer objectiu augmentar la consciència i la identitat dels valencians a fi d'incrementar la voluntat de recuperar l'autogovern (§2.1, 1). També en tenien quan només anomenaven el valencià com a *valencià* o *llengua valenciana*, ja que eixos noms són els més adequats per a acostar-nos als objectius exposats en (5a). Correlativament amb eixos encerts, hauríem de pensar que no anava ben orientat el valencianisme dels sixty quan tendia a posar al capdamunt de la jerarquia la unitat dels parlars balears, valencians i catalans (§2.2, 7a) i quan proposava que el nom del valencià seria *català* o *llengua catalana* (§2.2, 7b). En realitat, el treball de Casesnoves (2011) és un avanç del que podria passar en la societat valenciana si el valencianisme lingüístic no qualla: substituir el valencià pel castellà com a llengua identificadora, cosa que és probable que afavorisca la desaparició de la consciència que entre Vinaròs i Oriola hi ha un poble i que eixe poble s'anomena *valencià*.

3.3. EXIGÈNCIES IMMEDIATES: «SER DE POBLE» I «CATALANISME»

Tornem a Oto Luque. Per a que el valencià siga un component important de la identitat valenciana, el psicòleg indica que hem de solucionar dos problemes. En concret, hi han dos obstacles «nefasts» que dificulten que els valencians ens identifiquem amb la llengua pròpia: vincular el valencià a ser una persona inferior («ser de poble») i lligar el valencià, no a ser valencianiste, sinó a ser «catalaniste», cosa que «impedix l'ús efectiu i prestigiós de la llengua» i fa mal a l'autoestima dels valencians:

6. Condicions segona i tercera per a que el valencià es recupere segons Luque (2011: 267): superar dos associacions («ser de poble» i ser «catalanista»).
 - a. «Com a principals inconvenients per a aconseguir una identificació positiva amb la llengua pròpia, podem destacar la configuració de dos estereotips particularment negatius. M'estic referint a la condició

imputada de ser de poble, o d'altra banda, ser considerat catalanista o totes dues coses alhora. Qualsevol de les dues categories és nefasta i han estat generades i utilitzades per a desacreditar els valencianoparlants i, així, impedir l'ús efectiu i prestigiós de la llengua.

- b. »[...] D'aquesta manera, s'ha aconseguit associar la llengua com a estigma i ningú no vol ser considerat estigmatitzat. Es tracta, sens dubte, d'una de les situacions més incòmodes psicològicament parlant (Goffman, 2001). Això comporta, entre altres coses, que als valencianoparlants que tenen en la llengua un element d'identitat potent (que encara en quedem) els afecte l'autoconcepte i l'autoestima (encara algú s'estranya de per què tenim baixa autoestima?). Moltes enquestes i estudis de camp confirmen aquesta situació».

La primera associació negativa (la inferioritat social) és un efecte de l'abandó del valencià: si la classe més alta i una part de la classe mitjana renuncia al valencià i el canvia pel castellà, resultarà inevitablement que el valencià serà considerat una llengua baixa i, en conseqüència, serà baix qui el parle. Eixa connotació deu haver retrocedit per tres raons. En primer lloc, la recuperació de la Generalitat Valenciana deu haver fet incrementar la consciència de valencianitat. D'una manera o altra, la majoria dels valencians intuïm que una característica definidora de la personalitat valenciana és el valencià. Per una altra banda, fora de les ciutats de València i d'Alacant l'abandó del valencià en la classe mitjana no ha sigut en general fort. El manteniment del valencià en moltes comarques valencianes i l'accés a la universitat de fills de la classe mitjana, de llauradors i de treballadors han sigut forces favorables a restituir al valencià prestigi social. Mirem com ho descriu un sociolingüista valencià:

7. Els valencians que més coneixen el valencià són la classe mitjana alta, formada per professionals amb estudis universitaris
 - a. «Tenint en compte la defecció lingüística viscuda per les classes benestants en la història recent del País Valencià, no és un mal resultat per al futur del valencià (i, amb aquest, el de la seua llengua normativa) que aquest sector social posseïska actualment un coneixement superior que el dels estrats inferiors. Concretament, l'enquesta del SIES, que fila més prim, apunta a l'anomenada classe mitjana alta, segurament integrada (subjectivament, no ho oblidem) per sectors de professionals amb estudis universitaris». (Montoya 2011: 264)

En la recuperació de la dignitat, també han contribuït la restitució del valencià a l'escola, la creació de Canal 9, la creació d'Escola Valenciana per a potenciar l'ús del valencià en el sistema escolar i la presència (encara minoritària) del valencià en les classes de les Universitats valencianes. El treball de Casesnoves (2011) també arriba al mateix resultat: per als jòvens de la ciutat de València, el valencià ha deixat de ser una llengua inferior.

En la societat valenciana, la segona connotació negativa (unir el valencià i el catalanisme) encara no l'hem superada, de manera que el valencià, en compte de ser un «símbol» identitari dels valencians, va associat sovint al «conflicte social». En paraules de Luque:

8. El valencià, en compte de ser un «símbol» identitari (*a*), va lligat sovint al «conflicte» (*b*), cosa que li fa mal (*c*); al·lusió a la fractura de la societat valenciana per la naturalesa i el nom del valencià (*b*) (Luque 2011: 268)
 - a. «Una altra de les dimensions que s'ha de considerar ací és el valor simbòlic. Vivim immersos en una veritable societat dels símbols, i la llengua no se n'escapa. De fet, s'ha arribat a senyalar que la simbologia és la característica més clara de l'ésser humà (Blumer, 1984).

- b. »[...] Una primera associació simbòlica de la llengua entre els valencians actuals és, sens dubte, el conflicte. Una de les evidències, des de la nostra perspectiva d'anàlisi, és la situació de conflicte social que ha viscut la societat valenciana al voltant de la llengua i els efectes que això ha causat a l'hora de considerar-la. El conflicte no només ha afectat el nom, sinó també ha afectat el rol social i el propi sentit (“per què cal el valencià?”).
- c. »[...] En el cas valencià, sembla evident que el principal perjudicat ha estat la llengua».

Segons l'autor que comentem, la vinculació entre el valencià i el catalanisme ha fet mal al valencià (8c), tant en el cas dels valencianoparlants com en el cas dels castellanoparlants que aprenien el valencià en l'escola. Com ja hem comentat (§2.4), si hi han situacions en què usar el valencià pot ser un «conflicte» serà preferible parlar en la llengua que per als valencians no comporta problemes (el castellà).

Per una altra banda, Luque sap que, en la societat valenciana, hi ha massa poca reflexió autocrítica («l'ètica de la convicció», §2.2, 10; §2.3), cosa que contribuïx a mantindre actuacions poc adequades:

9. Algun sector de la societat valenciana, en compte d'intentar superar la dissonància (8, 6), fa el contrari
 - a. «És sorprenent com alguns estan còmodes amb aquesta situació i, fins i tot, la potencien, mentre es declaren defensors del valencià (heus ací un exemple, amb una interpretació benèvola, de les dimensions no conscients que he esmentat abans)». (Luque 2011: 268)

3.4. EL MODEL LINGÜÍSTIC VALENCIÀ: IDENTIFICADOR, ASSIMILABLE I PRACTICABLE

Buscant quines condicions poden afavorir la recuperació de l'ús del valencià, fins ara hem parlat de l'idioma des d'un punt de vista extern: la seua vinculació amb la identitat valenciana. Ara, focalitzarem la perspectiva interna. Per a aconseguir que l'ús del valencià s'incremente en el futur, en el camp purament lingüístic hem de procurar arribar a un model lingüístic valencià en què els valencians ens sentim identificats. Eixe sentiment té dos efectes positius. D'una banda, incrementa la identitat valenciana (§3.2, 4). De l'altra, el fet de sentir-se identificat amb el model lingüístic valencià afavorix que els parlants tendixquen a usar-lo. No cal dir que el valencià cult deu ser vist com a una llengua digna:

10. Primera qualitat del model lingüístic valencià: identificador

- a. A més de ser percebut com a una llengua digna, ha de ser sentit pels valencians de cultura mitjana com a identificador. Efectes d'eixos sentiments:
 - i. Incrementa la identitat valenciana.
 - ii. Afavorix que els parlants tendixquen a usar el valencià.
- b. Formulació de Mollà:
 - i. En les llengües supeditades, és ben important que els professionals de la llengua tinguen en compte «el valor simbòlic i aglutinant (identificador) que serveix de referència a tots els parlants» (Mollà 2002: 131).

La segona qualitat que la societat valenciana deu demanar al model lingüístic valencià és que les normes han de ser comprensibles. Les normes que els parlants no comprenen tenen un efecte molt negatiu: donen una base objectiva a la creença que potencia la marginació social d'una llengua (creure que la seua

normativa seria difícil, 11a). En conseqüència, els lingüistes i els professionals de la llengua tenim l'obligació d'intervindre quan això passa (11b). En (11c), he reproduït la formulació de Mollà:

11. Segona qualitat del model lingüístic valencià: les normes han de ser comprensibles
 - a. Efecte en una llengua supeditada socialment:
 - i. Les normes incomprensibles donen ales a una conseqüència de la marginació social d'una llengua: creure que la seua normativa seria difícil.
 - b. Exigència per als professionals de la llengua i de la docència.
 - i. Aplanar els obstacles que s'oposen a la comprensió, siga per motius pedagògics o siga perquè hi han normes inadequades.
 - c. Formulació de Mollà:
 - i. «La introducció de la llengua en els mitjans de comunicació ha posat ja en evidència algunes convencions normatives. D'una banda, s'ha fet ben necessari resoldre de manera peremptòria alguns punts foscos de la codificació, revisar-ne d'altres i, sobretot, popularitzar-ne les revisions. La condició bàsica de qualsevol *norma* és la seua fàcil comprensió per banda de la societat que l'ha de complir. La popularització massiva de la normativa lingüística imposa, per això, certes adaptacions a les noves funcions de l'idioma. Casos com els usos de les preposicions *per* i *per a*, o el dels verbs *ser* i *estar* no solament continuen presentant excessives confusions, sinó que, a més, són objectivament difícils d'usar i d'ensenyar.
 - ii. »Aquesta adequació [de la] normativa exigeix un contacte entre els estaments estrictament acadèmics, els educatius i els periòdics. Imposa, també, un reciclatge –o millor, una formació

continuada— dels professionals d'aquests estaments implicats en la fixació i la cultivació de l'idioma.» (Mollà 1990: 36)

La tercera condició que ha de satisfer un bon model lingüístic és que siga assimilable i practicable per als parlants de cultura mitjana. L'assimilació complementa la identificació. Si a més de sentir-se identificat com a valencià un parlant pot assimilar la llengua considerada culta, tendirà a usar-la en la comunicació:

12. Tercera qualitat del model lingüístic valencià: assimilable i practicable per als parlants de cultura mitjana
 - a. L'assimilació és el complement de la identificació (10).
 - b. Efecte de la identificació i l'assimilació:
 - i. Tendir a usar el model lingüístic valencià en la comunicació.

Per contra, si falla la identificació i l'assimilació (o només l'assimilació) la norma esdevé «estèril» (13a). En eixos casos, els professionals de la llengua tenim l'obligació de buscar una solució (13b):

13. Com hem d'actuar quan una norma viola alguna de les condicions exposades
 - a. Què passa quan la norma no s'assimila:
 - i. «L'acció tecnicista planificada serà estèril si la societat objecte de normalització la rebutja» (Mollà 2002: 188)
 - b. Reacció que hem de tindre els professionals de la llengua
 - i. «No hem d'oblidar que [...] aquestes normes s'han de considerar com una *proposta tècnica* que ha de posar-se en funcionament. En conseqüència, si en alguna ocasió determinada, la pràctica lingüística violenta l'esquelet normatiu caldrà assumir-la com una necessitat funcional. Les propostes normatives constituei-

xen un marc referencial però no són la paraula de l'oracle de la puresa.» (Mollà 1990: 36; mireu també 11c)

Hem comentat que el model lingüístic dels anys trenta era majoritàriament adequat (§2.1, 3b-d), mentres que les variacions ideològiques dels anys sixty anaven unides a un model lingüístic poc identificador i poc assimilable i practicable, de manera que es va produir una espècie de divorci entre el valencià popular i el valencià considerat cult (§2.2, 8-9). A més, l'estudi que mostrava eixes deficiències (Polanco 1984) va ser poc tingut en compte, i les variacions fetes per a aconseguir un model lingüístic vàlid en Canal 9 no foren considerades com a milloraments del model, ans al contrari. Ara, per a seguir fonamentant la necessitat d'adequar el model lingüístic als parlants descriurem com reaccionem els valencians davant del valencià dels llibres segons les dades de Mas (2008).

El sociolingüiste de la Marina analitza un conjunt de dades empíriques que fan concloure que el 80% dels parlants estudiats no canvien gens la seua forma de parlar davant del valencià escrit. La causa d'eixa absència d'influència és o bé no identificar el model escrit com a valencià, o bé associar-lo amb una ideologia amb què els parlants no es senten identificats. Cap al 20% dels parlants poden usar constituents lingüístics no populars i connotats ideològicament (14b):

14. Reacció dels parlants davant del valencià dels llibres segons l'estudi de Mas (2008: 132-133, 164, 168, 174)
- a. 80%: no canvia gens el valencià après en el carrer. Causes:
 - i. No identificar el model dels llibres com a valencià.
 - ii. Associar el model dels llibres amb una ideologia amb què els parlants no es senten identificats.
 - b. 20%: poden usar constituents no populars i connotats ideològicament.
 - c. Casos colpidors d'incidència escassa (o nul·la)

Realment, el percentatge de parlants que no varien el valencià popular és ben alt (el 80%). A més, des del punt de vista qualitatiu els lectors troben casos colpidors (14c). Així, una dona de Dénia immigrada d'Andalusia estudia el valencià per voluntat pròpia, perquè el vol aprendre; a més, el parla als fills i en la vida quotidiana; però, a pesar d'haver-lo estudiat (en llibres necessàriament), no es separa gens del valencià popular de Dénia (ni tan sols en detalls que probablement no serien percebuts pels parlants de la Marina).

Encara impacta més el cas d'un docent del Camp del Túria, que és professor de valencià i que és el cantant d'un grup de música que canta en valencià i que ha tingut molt d'èxit. Això no obstant, en la llengua que parla no hi han influències de la llengua dels llibres. Per una altra banda, els lectors troben professionals de la llengua (de Castelló, de València) compromesos amb el valencià que varien marginalment la llengua popular. U té la impressió que les poques variacions que fan tenen la finalitat d'indicar que estan a favor del valencià dels llibres; però, per molt a favor que estiguen, no l'assimilen i l'usen.

La causa de la incidència escassa del valencià escrit s'aclarix més si mirem com actua el 20% dels parlants que assimilen constituents privatiu del valencià escrit. D'eixe percentatge, el 15% només usa constituents no populars que estiguen relacionats amb el consens polític que va crear l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (PP + PSOE + BLOC; posteriorment, també EUPV). Per tant, només el 5% dels parlants estudiats poden recórrer a constituents lingüístics connotats que siguen propis o bé del secessionisme (2,5%) o bé del catalanisme (2,5%):

15. Distribució del 20% que pot variar el valencià popular

- a. 15%: només diuen constituents no populars si estan vinculats al consens que envolta l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- b. 5%: constituents lingüístics connotats ideològicament de fora del consens.
 - i. 2,5%: propis del secessionisme
 - ii. 2,5%: propis del catalanisme

Si ara lliguem caps, la deducció pareix clara. Tenim estudis que demostren que en el valencià dels llibres hi han inadequacions significatives (Polanco 1984 i altres treballs posteriors), cosa que dificulta la identificació, l'assimilació i l'ús de les diferències entre el valencià viu i el valencià escrit. En el treball de Mas (2008), el 80% dels parlants estudiats no varien el valencià popular. A més, els parlants que tendixen a assimilar constituents no populars només ho fan si els perceben com a no conflictius, com a paraules o formes lligades al consens sobre el valencià; són el 15%. El resultat final és que només el 5% dels parlants estudiats pot dir algun constituent lligat a posicions socials conflictives, siguen secessionistes o siguen catalanistes.

Davant d'eixe panorama, convindrem que l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i en general els professionals de la llengua tenim l'obligació de mirar quins constituents del valencià escrit dificulten la identificació, l'assimilació i l'ús:

16. Obligació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (i en general dels professionals de la llengua)
 - a. Mirar quins constituents del valencià escrit dificulten la identificació, l'assimilació i l'ús.

Si volem aconseguir que l'ús públic del valencià es recupere, el model lingüístic valencià i el valencià popular no poden ser gat i gos (§2.2, 8-9), sinó que han d'arribar a ser carn i ungla. Certament, l'ús públic d'una llengua depèn bàsicament del prestigi social que té. Però, en assentar eixe principi, també hem de dir que, quant més identificador, assimilable i practicable siga el model lingüístic valencià, més fàcil serà per als parlants que es decidixquen a fer seu el valencià i usar-lo en la comunicació pública. Mentres hi hagen persones com la dona de Dénia o el professor i cantant; mentres locutors compromesos amb el valencià assimilen marginalment el model dels llibres, serà senyal que estem més en el gat i gos que en la carn i ungla.

Ben mirat, algun sociòleg podria mirar si hi han vinculacions entre la situació actual del valencià dels llibres i un fet que sobta: al cap d'una vintena d'anys d'estar impartint l'assignatura de valencià, la majoria de valencians (el 64,4% en el 2004, CIS) creuen que el valencià i el català són llengües diferents. Per a interpretar eixa dada, podríem considerar quin pes té el factor següent: si u sospita o pensa que acceptar que els parlars valencians i els catalans són la mateixa llengua comporta un valencià escrit poc identificador i la supeditació dels valencians als catalans, podrà reaccionar volent que el valencià i el català siguen llengües diferents.

3.5. RELACIONS LINGÜÍSTIQUES AMB ELS BALEARS I AMB ELS CATALANS

Per a aconseguir que l'ús social del valencià s'incremente, convé fer una proposta sobre el tema de les vinculacions lingüístiques dels valencians amb els balears i amb els catalans. Crec que, ben treballades i ben exposades, eixes relacions poden ser una ajuda per a augmentar l'ús públic del valencià. En canvi, no conec cap factor quantificable que permeta dir que les relacions lingüístiques amb els balears i amb els catalans poden ser la força central de la recuperació de l'ús del valencià (en compte de ser la identitat valenciana, §3.2, 3-4). Més amunt, hem fet una observació sobre la dualitat «causa i efecte» i la parella «identitat valenciana i espai comunicacional» (§3.2, 5b):

17. Vinculacions lingüístiques dels valencians amb els balears i amb els catalans
 - a. No són la força central de la recuperació de l'ús del valencià, que està en la identitat valenciana (§3.2, 3-4)
 - b. Però, ben treballades, les vinculacions sí que poden ser útils.

Pareix pràcticament evident que la coordinació entre pobles que parlen una mateixa llengua té efectes positius per a tots. Ara bé, per a arribar a la coordinació hem de satisfer diverses condicions. Una és respectar la identitat de cada poble. Les llengües sempre tenen diferències internes, de manera que quan diversos pobles parlen la mateixa llengua és molt comú que cada poble tinga un model propi. Així, entre l'anglès britànic i l'anglès nord-americà hi han centenars i centenars de diferències. Justament per això, en els correctors dels ordinadors hi han sovint diverses possibilitats per a una mateixa llengua, siga l'anglès o el francès, siga el castellà o l'alemany, etc. La situació del valencià dels llibres (§3.4) fa pensar que la coordinació actual té limitacions o deficiències.

Per una altra banda, quan una llengua és compartida per diversos pobles i pensem que és factible superar alguna diferència interna hem d'usar uns criteris clars, públics i constants. En eixe camp, també tenim limitacions, com mostra un estudi que vaig dedicar als criteris de la normativa (Saragossà 1997) o com fan intuir les afirmacions de Joan Solà transcrites en (18c):

18. Dos de les condicions per a coordinar pobles que parlen una mateixa llengua (*a-b*). Alguna de les característiques de la normativa del català (*c*)
- a. Respectar la identitat lingüística de cada poble.
 - b. Quan volem superar diferències internes, hem d'usar criteris clars, públics i d'ús constant
 - c. Afirmacions de Solà sobre la qualificació de *normatiu* (*i-ii*) i sobre l'absència (molt freqüent) de les fonts de cada norma (*iii*)
 - i. «Tantes vegades que he insistit sobre aquesta qüestió i mai no m'havia pres la molèstia de consultar precisament la normativa. La raó no és altra que la vaguetat amb què durant dècades hem utilitzat tots plegats el concepte de normativa: barrejant el que diuen certs manuals amb el que s'ha més o menys propagat de

sotamà entre els correctors i professors. En podríem dir la tradició escrita i oral, si no fos que en aquest llibre precisament vull intentar de clarificar uns terrenys notablement confusos, confusionaris i empipadors». (Solà 1994: 303)

- ii. «Jo no sabia que els codis normatius no prohibeixen la concordança, iestic segur que no ho sabia absolutament cap lector ni cap professional». (Solà 1994: 304)
- iii. «Vet-ho aquí: anar a les fonts és el que hem de fer almenys els professionals, si no volem haver de ballar sempre el ball que toquen els discjòqueis de torn». (Solà 1994: 304)

No cal dir que el tractament de les condicions que permeten coordinar pobles deu ser públic. L'actitud d'Acció Nacionalista Valenciana (§2.1, 4c: buscar la coordinació lingüística amb els balears i amb els catalans sense predicar-la) era comprensible per la marginalitat social, institucional i legal en què es trobava el valencià durant els anys trenta. En canvi, hui el valencià té reconeixement legal, disposa d'una institució oficial (AVL) i s'estudia en les universitats i en les escoles, de manera que ara és possible actuar amb garanties de rigor (és a dir, d'una manera clara, argumentada i pública). Quan s'han publicat treballs d'investigació que mostren inadequacions en alguna norma, les institucions normativitzadores deuen evitar el silenci i tenen l'obligació de contestar argumentant. En definitiva, el dret a legislar és inseparable de l'obligació de fonamentar i argumentar.

Pel que fa al nom de la llengua compartida, hem de recordar que els sociolingüistes indiquen que la naturalesa de les llengües és més social i política que lingüística (Mollà 2002: 43-74; 45, 46). A partir d'un manifest (19), diverses persones (Joan Solà, Ramon Lapiedra i altres) varen publicar en el 2004 un article en la premsa de València i de Barcelona sobre com anomenar el conjunt dels parlars balears, valencians i catalans. La proposta consistia en usar la de-

nominació doble «català-valencià» o «valencià-català» en l'àmbit supranacional, i recórrer a la denominació simple en l'àmbit de cada poble (*valencià* en la societat valenciana i *català* en les Illes Balears i en Catalunya, 19a):

19. «El nom del valencià en les lleis valencianes» (premsa de València i de Catalunya, abril del 2004; article elaborat a partir del manifest «Una conjuntura difícil per a la societat valenciana, per a l'Acadèmia i per al valencianisme», www.valencianisme.com)
- a. «Cal un acord social sobre els noms amb què hauria de ser factible anomenar legalment el valencià i el sistema lingüístic a què pertany. Eixe acord s'hauria de fonamentar en el criteri que hi haja una relació absolutament igualitària entre València i Catalunya.
 - b. »La condició dita es pot concretar en la formulació següent: fer que els noms *valencià* i *català* siguen equivalents en la legalitat valenciana (i, per extensió, en l'espanyola i en l'europea). És a dir, els dos noms haurien de ser vàlids per a referir-se, quan siga adequat, al conjunt del sistema lingüístic que ocupa els territoris de les Illes Balears, del País Valencià i de Catalunya. Des del punt de vista de la societat valenciana, el nom habitual hauria de ser *valencià* (o *llengua valenciana*), de la mateixa manera que *català* (o *llengua catalana*) són els noms usuals en les Illes Balears i Catalunya.
 - c. »En les lleis d'Espanya (o d'Europa), caldria anomenar el conjunt lingüístic amb els dos noms (o bé *llengua valencianocatalana* o *catalanovalenciana*, o bé *valencià/català* o *català/valencià*).
 - d. »Els agents que haurien de prendre l'acord haurien de ser, primer que res, els partits polítics representats en les Corts Valencianes. L'ordenament jurídic d'un país democràtic depèn principalment dels partits polítics que tenen representació parlamentària i, com a conseqüència, eixos són els agents bàsics de l'acord. [...] L'acord valencià

- demanaria que, correlativament, també hi haguera un acord en les Illes Balears i Catalunya».
- e. Signataris de l'article de València (i) i del de Barcelona (ii)
 - i. Rafael Castelló, Josep Lluís Pitarch i Abelard Saragossà (professors de la Universitat de València)
 - ii. Joan Solà (Universitat de Barcelona), Ramon Lapiedra (Universitat de València), Brauli Montoya (Universitat d'Alacant), Artur Quintana (Universitat de Heidelberg) i Abelard Saragossà (Universitat de València)

Al cap d'uns mesos, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua va elaborar un dictamen onomàstic. Ací en tenim dos fragments:

20. «Dictamen sobre els principis i criteris per a la defensa de la denominació i l'entitat del valencià», de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (5-02-2005)
 - a. «Per esta raó l'AVL considera necessari que els governs autonòmics implicats, en col·laboració amb el Govern espanyol, adopten les mesures pertinents (habilitació de fórmules sincrètiques o similars, per exemple) a fi que, especialment fora d'eixe àmbit lingüístic, s'harmonitze la dualitat onomàstica del nostre idioma amb la projecció d'este com a una entitat cohesionada i no fragmentada».
 - b. «Estes fórmules s'haurien d'anar introduint també en àmbits acadèmics o d'una altra naturalesa. D'esta manera es podria garantir coherentment la legítima presència del gentilici *valencià* fora de la nostra Comunitat i, alhora, conciliar la realitat filològica amb la realitat legal i sociològica valenciana».

Convé notar que la perspectiva lingüística, ideològica i política que adopta este treball s'hauria de completar amb el vessant econòmic. En eixe camp, di-

versos llibres de Boira (2002, 2007, 2010) mostren com, al llarg del segle XX, han anat augmentant les vinculacions, la complementarietat i la cooperació entre l'economia valenciana i la catalana.

3.6. VALÈNCIA I ESPANYA: UN CAMÍ CONSTRUCTIU

Per a que l'ús del valencià es pugua recuperar sense interferències negatives, hem de solucionar un altre tema extern: la relació entre la identitat valenciana i la identitat espanyola. Eixa qüestió és conflictiva per una raó que ja hem comentat (§2.1, 4a): perquè, sobretot a partir de l'abolició de la Corona d'Aragó, les institucions de l'estat espanyol han tendit a identificar Espanya amb la llengua, la història i el dret de la Corona de Castella. Eixa actitud excoent feia que tota personalitat i tota llengua diferent de la castellana fóra considerada com a una molèstia per a eixa manera d'entendre Espanya.

Com que la immensa majoria dels valencians es senten espanyols, el camí que ens convé és aprofundir i democratitzar l'estat de les autonomies, de manera que dins d'Espanya hi haja una convivència de pobles i de llengües. Si actuant a bones i d'una manera purament positiva uns certs moviments espanyols es neguen a canviar la seua concepció excoent d'Espanya, la societat valenciana podrà comprovar fins a quin punt és compatible la seua concepció d'Espanya i la que tenen els qui la limiten a la història, el dret i la llengua de la Corona de Castella.

Per a arribar a l'objectiu que Espanya siga una coexistència de pobles i de llengües, hem de tindre en compte que la convivència i la democràcia són valors inseparables, de manera que devem respectar sempre la voluntat d'un poble. Eixe hauria de ser el criteri bàsic per a seguir passant d'un estat centraliste a un estat respectuós i solidari amb els pobles que l'integren:

21. València i Espanya: una variació (*a*) seguint un principi (*b*)

- a. D'un estat centraliste identificat només amb la llengua, el dret i la història de la Corona de Castella, a un estat on conviuen pobles i llengües.
- b. Principi bàsic: respectar la voluntat d'un poble, expressada democràticament.

El principi de respectar la voluntat d'un poble també és aplicable al tema dels balears, els valencians i els catalans. La relació entre eixos tres pobles té el mateix fonament que entre els valencians i els murcians; o entre els valencians i els castellans manxecs; o entre els valencians i els aragonesos. Sempre que es base en el respecte i en la democràcia, tot poble ha de ser lliure per a establir les vinculacions que li siguen positives (siguen lingüístiques o culturals, siguen econòmiques o polítiques):

22. València i Catalunya: igual que València i Múrcia, o València i la Manxa, o València i Aragó

- a. Principi bàsic: el de (21b: respectar la voluntat d'un poble, expressada democràticament).
- b. Efecte: tot poble ha de ser lliure per a establir les vinculacions que li siguen positives (lingüístiques, culturals, econòmiques o polítiques).

Crec que, seguint el camí dit, els valencians podem superar dos oposicions negatives per a la identitat valenciana:

23. Dos beneficis per als valencians en l'aplicació del principi de (21b = 22a)

- a. Superar dos oposicions negatives per a la identitat valenciana (l'espanyolisme i l'antiespanyolisme; el catalanisme i l'anticatalanisme)

3.7. PACTE SOCIAL A FAVOR DE L'ÚS PÚBLIC DEL VALENCIÀ

Luque (2011) ha fet una proposta molt important per al futur del valencià. En l'any 1998, hi hagué un consens polític fort (PP, PSOE i Bloc; posteriorment, EUPV) per a crear l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, acord materialitzat en el 2001. La institució ha introduït la normativa lingüística valenciana en les lleis valencianes i ha anat assentant bases per a fer desaparèixer la dualitat «secessionisme i catalanisme» en la normativa lingüística.

L'Acadèmia (que només té capacitat legislativa en la normativa lingüística, com qualsevol institució normativitzadora d'un estat democràtic) era una institució necessària, però no és suficient per dos raons. En primer lloc, la desaparició de l'oposició «secessionisme i catalanisme» depèn majoritàriament dels partits polítics valencians i dels moviments socials. Per una altra banda, la reducció i l'extinció de la dualitat dita és vital per al futur del valencià (§3.3, 8), però no l'assegura. Quan hi ha un poble o un sector social supeditat a un altre, les institucions públiques tenen el deure de fer costat al feble, que és el camí que practica Bodoque (2009, 2011; mireu §1.3, 3b). Tenint en compte eixe principi, Luque proposa que hi haja un segon consens social sobre el valencià, ara centrat en la necessitat de promoure l'ús públic del valencià:

24. Per a assolir la recuperació de l'ús públic del valencià, cal un segon «consens social» (Luque 2011: 268-269)

- a. «Cal un consens social al voltant de la promoció necessària de l'ús social del valencià, que pugua garantir la seua pervivència efectiva. Si no és així, és impossible ser optimista respecte al futur del valencià. Paral·lelament, cal recordar, però, que els canvis i les necessitats de nous consensos no són generats per les majories socials, sinó per minories actives [necessàriament ben orientades] (Moscovici, 2002)».

És veritat que, quan es va crear l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, el PP i el PSOE varen firmar un Pacte pel Valencià (2001) per a promoure l'ús social de la llengua pròpia dels valencians. D'una manera molt clara, Bodoque (2011: 161-162) mostra que, tant eixe document com el dictamen sobre el valencià que havia elaborat el Consell Valencià de Cultura (1998), indiquen quines són les absències de la política lingüística seguida primer pel PSOE i en acabant pel PP. Tot això és cert. Però també ho és que, mentres cada sector social no assumirà la seua responsabilitat (§3.1) i superarem la fractura social per la interpretació de la naturalesa del valencià i la seua funció social, serà molt difícil que l'assumpció de l'ús del valencià siga realment efectiva, tant en la dreta valenciana com en l'esquerra, de manera que seguirem en la «retòrica» i en la «hipocresia sociopolítica» (§1.3, 4d-e).

Segons el psicòleg valencià, és probable que les majories socials no generen espontàniament el consens que l'ús del valencià necessita. Però les majories podrien acceptar-lo si hi han minories que, actuant ben orientades, fan propostes no partidistes i afavoridores de la immensa majoria de la societat valenciana (24a). Una associació ja ha fet alguna passa en eixa direcció. En el 2009, es va crear Taula de Filologia Valenciana, una associació d'un centenar de professionals de la llengua que intenta millorar l'ensenyament del valencià, el seu ús i la normativa lingüística. El document fundacional de l'associació remarca la necessitat d'acabar de superar la fractura social (25a) i procurar que no hi hagen sectors del valencianisme que alimenten la divisió social (25b):

25. Objectius finals de Taula de Filologia Valenciana (2011: 59)

- a. «Ajudar a superar la fractura social produïda per la interpretació de la naturalesa del valencià.
- b. »Contribuir a clarificar i precisar el valencianisme i arrelar-lo més a les necessitats socials, culturals, econòmiques i polítiques de la societat valenciana.

- c. «Procurar que el model lingüístic valencià estiga articulat a un projecte social centrat en la voluntat de dirigir el futur de la societat valenciana. Un futur que hauria de mirar a dos objectius complementaris (l'ú intern i, l'altre, extern): buscar que cada valencià tinga una vida més plena i més satisfactòria, i intentar que el poble valencià estiga coordinat amb els altres pobles d'Espanya, d'Europa i en general del món».

Per a aconseguir que l'ús del valencià no siga un conflicte sinó un instrument per a augmentar la cohesió de la societat valenciana, Taula de Filologia Valenciana arreplega l'opinió que el valencià deu anar lligat al futur del poble valencià (25c) i a la nostra identitat (26a):

26. Naturalesa del valencià. Principis proposats per Taula de Filologia Valenciana (2011: 63)

- a. «El valencià és la llengua pròpia de la societat valenciana i, per tant, deu ser un factor destacat de la identitat del poble valencià.
- b. «Com que una llengua només existix si s'usa, la consideració del valencià com a component de la identitat valenciana implica dos accions complementàries: d'una banda, combatre els factors que s'oposen a l'ús públic del valencià; de l'altra, afavorir la identificació amb el valencià i el seu ús públic.
- c. «Les altres qüestions lingüístiques (com ara els noms del valencià i les relacions lingüístiques entre els balears, els valencians i els catalans) deuen partir del respecte a les necessitats que comporten el principi dit (a) i els seus dos efectes (b)».

Ara bé, la identificació amb el valencià no pot ser real i sincera si no va unida a potenciar el seu ús públic (26b). Per una altra banda, ja hem comentat que els valencians hem d'afrontar el tema de les relacions lingüístiques amb els

balears i amb els catalans (§3.5); però ho hem de fer supeditant eixa qüestió externa a la cohesió interna (26c).

3.8. UN VALENCIANISME POLÍTIC UNITARI I AMPLE

És evident que, per a que un poble i una llengua es recuperen, l'ideal és que ho vullga la dreta i l'esquerra, els moderns i els tradicionals, els fills d'autòctons i els fills d'immigrats, el nord i el sud: quanta més gent, millor. Dins d'eixe marc, ¿té alguna funció específica el valencianisme polític? Crec que la resposta és afirmativa. Els partits polítics valencians que són una part d'un partit polític espanyol tenen el perill de supeditar-se a les concepcions i als interessos que imperen en la seu central del seu partit. És per això que l'existència d'un valencianisme polític unitari i no sectari és convenient per al conjunt de la societat valenciana. Realment, el valencianisme polític no és positiu només per a la recuperació de l'ús públic del valencià i per a l'augment de la consciència de valencianitat; també pot ser beneficiós per a millorar la vida social valenciana.

Per tal d'aconseguir l'objectiu dit, el valencianisme polític deu satisfer una condició ja exposada: no ser sectari. Hem comentat que és immoral que la dreta valenciana tracte el valencianisme d'esquerres com a traïdor al poble valencià. Ara, hem d'afegir que hi ha la mateixa immoralitat quan el valencianisme fa la mateixa qualificació als partits polítics valencians que formen part d'un partit polític espanyol. El valencianisme polític ni ha de desqualificar a ningú ni ha d'anar contra ningú. Ha d'actuar en positiu, d'una manera constructiva: fent propostes per a solucionar problemes. Naturalment, quan un partit polític veu una actuació social negativa ho ha de dir, encara que d'una manera adequada: exposant fets i elaborant deduccions; procurant ser objectiu i evitant la demagògia.

A més d'aspirar a governar, el motiu bàsic de l'existència del valencianisme polític deu ser procurar que augmente la valencianitat, és a dir, la identificació

i la fidelitat a la societat valenciana. Per tant, la missió fonamental del valencianisme polític és promoure l'existència d'un valencianisme transversal, que vaja amerant progressivament la societat valenciana, amb inclusió dels partits polítics valencians integrats en un partit polític d'àmbit espanyol. Sense aconseguir que el PP i el PSOE valencians vagen assumint progressivament que sempre han de considerar els interessos de la societat valenciana, els valencians i el valencià difícilment ens recuperarem.

Més amunt, hem comentat que el valencianisme polític lingüísticament unitariste s'havia quedat en la marginalitat com a conseqüència d'accions externes i d'errors interns (§2.3, 17). Però, en les eleccions autonòmiques del 2011, la coalició Compromís tingué un augment notable:

27. Creixement electoral del valencianisme lingüísticament unitariste

- a. Eleccions a la Generalitat. Bloc Nacionaliste Valencià: 1999: 4,6%; 2003: 4,8
- b. Eleccions a la Generalitat del 2011. Coalició Compromís: 7,37%
- c. Eleccions espanyoles del 2011: fidelització de les dos terceres parts (4,86%)

L'augment del valencianisme d'esquerres deu ser l'efecte de dos factors positius i una raó negativa. El primer motiu positiu és el creixement del Bloc en els ajuntaments (de 299 regidors, passà en les darreres eleccions a 370), més el coneixement mediàtic dels seus dirigents, sobretot Enric Morera. La segona causa del creixement electoral és l'aportació de vots dels socis de la coalició (Iniciativa i els Verds) i, sobretot, la incidència mediàtica de Mònica Oltra i la bona imatge de Joan Ribó. Al costat d'eixes dos raons positives, hi havia un factor negatiu: el retrocés del PSOE, que permetia recuperar vots valencianistes o guanyar-ne d'eixe partit.

Actualment, la línia política de Compromís és mirar de constituir-se en l'alternativa d'esquerres al PP, de manera que el creixement electoral vindrà fona-

mentalment d'atraure votants del PSOE i d'EUPV. Des del punt de vista «dreta i esquerra», eixa actuació difícilment pot canviar la política valenciana, ja que el PP té el 50% dels vots. Davant d'eixe panorama, hi han dos opcions. Una és que Compromís intente ser un partit valencianiste i valencianitzador dels altres partits polítics valencians; un partit que es centre en solucionar problemes sense voler ser l'alternativa d'esquerres, cosa que el portaria cap al partit polític unitari del valencianisme a què aspirava Acció Nacionalista Valenciana (§2.1, 5). La segona possibilitat és que Compromís mantinga la línia actual, cosa que comporta l'obligació d'intentar crear un partit polític valencianiste de centre a fi d'evitar que, en una situació tan poc positiva com l'actual, molta gent de centre i de la dreta moderada es quede en casa i no participe en les eleccions.

Siga quin siga el camí del futur (un partit valencianiste d'esquerra moderada o dos partits, u de dreta moderada i u d'esquerres), el valencianisme polític deu evitar «l'ètica de la convicció» i ha de buscar «l'ètica de la responsabilitat». Ha de treballar per una societat més bona que l'actual, de manera que deu ser progressiste, ètic, clar i honrat. Ha d'afavorir la persona, el treball productiu i els pobles, i no s'ha d'agenollar davant dels diners. Cal evitar la demagògia. Per contra, hem d'intentar ser moderats i prudents quan parlem, i valents en els fets. Ben mirat, ¿no és així com volem ser la majoria de valencians?: valents en el fets i moderats en la llengua. El valencianisme polític deu tindre com a model la noblesa, la confiança i l'honradesa dels vells llauradors valencians. Ha de parlar equilibradament de drets i de deures. I, des del treball i la responsabilitat, ha de procurar defendre els interessos dels assalariats, de les classes mitjanes, dels llauradors, dels comerços locals i dels industrials xicotets i mitjans.

El valencianisme polític deu estar arrelat en la psicologia valenciana i en els valors de l'humanisme, de manera que repercutisca tant en l'atracció de vots com en la incidència en els partits polítics valencians que formen part d'un partit espanyol. En un país en què la transmissió familiar del valencià és superior al 30% i en què la majoria de la població mira amb simpatia l'ús públic del

valencià, el valencianisme polític hauria de tindre com a mínim un 20% dels vots. A més, un valencianisme polític amb eixe percentatge no solament seria decisiu en la política valenciana, sinó que també podria intervindre activament en el procés de fer que l'estat espanyol passe, de ser un estat centraliste, autoritari i castellanitzador, a ser un estat democràtic i, per tant, activament respectuós amb els pobles i les llengües que l'integren.

Contat i debatut, el valencianisme polític deu actuar com els científics: un ull en les dades empíriques i un ull en la teoria, en la generalitat. És a dir, hem de tindre una cama en el camp local: en les poblacions, en les comarques; i l'altra cama en el país, en l'estat, en el continent, en el món. I, sempre, el valencianisme polític ha d'estar al servici de les persones i de la comunitat. Deixeu-me remarcar la darrera condició. Crec que tenen raó els qui pensen que l'instrument més eficaç per a incidir fructíferament en la realitat social no és demanar (com fan els dictadors –i també els elitistes–). El mitjà més incisiu per a millorar la persona i la comunitat és l'antònim de demanar: donar. Hem de donar solucions; hem de donar confiança; hem de donar satisfacció.

4. CONCLUSIONS

És hora d'extraure conclusions. En les dades que hem vist, n'hi han de negatives, sobretot el retrocés en l'ús del valencià entre els anys 1995 i 2005 (§1.2, quadre 3) i la possibilitat que el valencià deixe de ser un component de la identitat valenciana (§1.3, 5). Però també hi han forces positives, especialment el fet que l'àrea metropolitana de València estiga per davant en la voluntat d'usar més el valencià (§1.4, 6). També cal destacar que les comarques de l'interior pareix que van pel camí d'acostar-se i fusionar-se progressivament amb les comarques litorals (§1.4, quadre 4), de tal manera que a poc a poc podria amainar i desaparèixer un dualisme històric (siga real o siga el resultat d'interpretacions his-

tòriques errònies). De fet, la impressió que u té quan veu la cultura de la Canal de Navarrés, de la Foia de Bunyol, de la Serrania, de l'Alt Palància, és que els valencians d'eixes comarques compartixen la psicologia valenciana general.

La major part del treball està dedicada a dos temes vinculats. El primer és buscar els orígens de la fractura social dels setanta i els huitanta (§2), que té efectes negatius en l'ús públic del valencià. El segon tema és una conseqüència de l'anterior: indagar en els mitjans que permetran superar la divisió social a causa de com entendre la naturalesa del valencià (§3). Crec que el resultat de l'estudi d'eixes dos qüestions és marcadament positiu. Quan algú s'acosta a la problemàtica social que hem generat els valencians durant la segona mitat del segle xx, té el perill de pensar que som un bolic insoluble, un laberint inextricable. En canvi, el camí que hem seguit contribueix a pensar que la realitat és prou diferent. Més que un cas perdut, els valencians som un poble com els altres: ni millor ni pitjor, ni més simple ni més complicat. La condició humana genera problemes; però, quan hi ha voluntat de superar-los, tots els conflictes són plantejables i solucionables. Eixe era l'objectiu bàsic que tenia quan comencí a escriure l'article. L'avaluació del resultat final correspon als lectors.

Com qualsevol poble del món, els valencians tindrem futur si en volem tindre. I l'increment de la consciència i la voluntat de ser valencians depén sobretot de com actue el valencianisme. Si la culpa de tot sempre la tenen els altres, poc avançarem. Per contra, si sabem potenciar els sentiments i les actituds que fan que la tercera part de la població valenciana segueixca adherint-se a l'ús del valencià; si sabem impulsar els sentiments que fan que més de la mitat de la població valenciana es senta valenciana i desconfie del centralisme de Madrid, si sabem actuar seguint eixe nord, segur que els valencians anirem recuperant-nos progressivament com a poble, cosa que afavorirà l'ús públic del valencià.

Convé notar que el treball està fet en una època adversa a les seues propostes. És injust el finançament de les Comunitats Autònomes del Mediterrani (Catalunya, les Illes Balears, València i Múrcia), acordat entre el PP i el PSOE.

La política valenciana del PP s'ha centrat en els «events», en obres faraòniques d'interés social no sempre clar i en la construcció i el turisme, i ha marginat la indústria productiva, els servicis, l'agricultura, l'educació i la cultura. La suma dels dos factors ha sigut arribar a una administració pública quasi en bancarrota; tenim un atur que afecta més de la quarta part dels valencians; hem perdut les entitats financeres (Bancaixa, la CAM, el Banc de València i les Caixes Rurals); Canal 9 està a la vora del precipici; i hem anat a parar a un descrèdit del poble valencià i de la Generalitat. A més, una part dels dirigents del PP considera molt poc el valencià, i el fet de tindre la mitat dels vots ha atret la prepotència.

Tot plegat no mou a superar conflictes. Això no obstant, hem de fer un esforç per a separar les qüestions que depenen de la ideologia política i aquelles altres que afecten el fonament de la societat. No podem seguir com han indicat Anselm Bodoque i Vicenta Tasa: en una societat en què les escissions afecten totes les dimensions de la política, de manera que la concepció de la identitat valenciana i en general de la societat valenciana no té una base comuna a la dreta i a l'esquerra, als partits més centralistes i als partits més autonomistes (§1.3, 4a). Un poble no pot existir si les divisions polítiques no actuen damunt d'un fons compartit. L'article està elaborat tenint en compte el conjunt del segle xx (§2), de manera que les seues deduccions (§3) miren cap al conjunt del segle xxi. Hem d'aprendre dels errors dels passat per a bastir per als nostres fills un futur més atractiu.

Si passem del valencianisme i dels polítics al conjunt del poble valencià, m'agradaria que el treball desplegat aprofitara per a avançar alguna passa cap a una societat valenciana més conscient d'ella mateixa, amb més autoestima i més confiada en ella mateixa. Si és així, l'autor ja estarà ben pagat. Ben pagat i *molt pagat*, en l'accepció clàssica i popular valenciana que té l'expressió *estar pagat d'una acció humana, estar molt pagat d'un fill* (cf. *Molt só pagada de esser en vostra companyia*, Ramon Llull, *Blanquerna* 20, DCVB).

BIBLIOGRAFIA

- BODOQUE, Anselm (2009): *La política lingüística dels governs valencians (1983-2008)*. València, Universitat de València.
- BODOQUE, Anselm (2011): «El model valencià de política lingüística», *Revista de llengua i dret*, 56, p. 143-171)
- BODOQUE, Anselm (2013): «Les elits polítiques i la qüestió valenciana», dins *Nació i identitats. Pensar el País Valencià* (Vicent Flor ed.). Catarroja, Editorial Afers, p. 73-96).
- BODOQUE, Anselm (e.p.): «A propòsit de la política lingüística valenciana. Ressenya de Pardines i Torres (2011)», *Aula de Lletres Valencianes. Revista Valenciana de Filologia*, 4.
- BOIRA, Josep Vicent (2002): *Euram 2010, la via europea*. València, Ed. Eliseu Climent.
- BOIRA, Josep Vicent (2007): *València i Barcelona: retorn al futur. L'Exposició Regional de 1909*. València, Ed. Eliseu Climent.
- BOIRA, Josep Vicent (2010): *La Commonwealth catalano-valenciana*. Barcelona, Columna edicions.
- CASESNOVES FERRER, Raquel (2011): «Quin valor té el valencià per als joves i com ha canviat amb els anys: un estudi sobre actituds lingüístiques», *Aula de Lletres Valencianes. Revista Valenciana de Filologia*, 1, p. 83-109.
- CIS = Centro de Investigaciones Sociológicas (2004): CIS. Estudio Sociológico de la Comunidad Valenciana (III).
- COLOMER, Agustí (2007): *Temps d'acció. Acció Nacionalista Valenciana*. València, Denes.
- DCVB = A.M. ALCOVER i F.B. MOLL (1926-1968): *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca, Ed. Moll, 10 vols.
- LUQUE I AGÜES, Oto (2011): «Perspectiva psicosocial a la situació lingüística valenciana», *Actes del I Simposi Internacional sobre Situació i Perspectives del*

- Plurilingüisme a Europa*, València, 2008. València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 265-269.
- MAS, Josep Àngel (2008): *El morfema ideològic. Una anàlisi crítica dels models de llengua valencians*, Benicarló, Onada Edicions.
- MOLLÀ, Toni (1990): *La llengua dels mitjans de comunicació*. Alzira, Edicions Bromera.
- MOLLÀ, Toni (2002): *Manual de sociolingüística*. Alzira, Edicions Bromera.
- MONTOYA ABAT, Brauli (2011): «Normativa lingüística i estatus del valencià», *Actes del I Simposi Internacional sobre Situació i Perspectives del Plurilingüisme a Europa*, València, 2008. València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 245-264
- POLANCO, Lluís B. (1984): «La normativa al País Valencià. Problemàtica i perspectives», *Problemàtica de la normativa del català. Actes de les Primeres Jornades d'estudi de la llengua normativa*, 1983. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 107-146.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1950): *Gramàtica valenciana*. València, Torre. N'hi ha una reedició facsímil de 1993, Barcelona, Alta Fulla, amb un estudi preliminar d'Antoni Ferrando.
- SARAGOSSÀ, Abelard (2007): *Reivindicació del valencià. Una contribució*. València, Tabarca Llibres.
- SARAGOSSÀ, Abelard (2012): «Objectiu bàsic (i quasi únic): "unitat de la llengua"», *Aula de Lletres Valencianes. Revista Valenciana de Filologia*, 2, p. 207-239.
- SOLÀ, Joan (1994): *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*. Barcelona. Empúries. Cite per la segona edició, que conté un apèndix.
- TASA, Vicenta (2013): «La política lingüística al País Valencià. Ressenya de Bodoque (2009)», *Aula de Lletres Valencianes. Revista Valenciana de Filologia*, 3.
- TAULA DE FILOLOGIA VALENCIANA (2011): «El valencià modern. Antecedents, formació, assoliments, propostes de millora i aplicacions socials», *Aula de Lletres Valencianes. Revista Valenciana de Filologia*, 1, p. 25-82.

THOMÀS, Àlvar i Jordi MANENT (amb la col·laboració de Marc ARZA) (2010):
La temptació independentista: Una anàlisi de la radicalització del nacionalisme català. Lleida, Pagès Editors.

TORTOSA, Vicent (2011): «L'acció lingüística dels governs valencians», *Actes del I Simposi Internacional sobre Situació i Perspectives del Plurilingüisme a Europa*, València, 2008. València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 205-240.

